

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het Nederlandse Parlement: gegevens over leeftijd, lidmaatschap, opleiding, beroep, wetgevende ervaring en bestuurspraktijk

Moquette, F.G.

Citation

Moquette, F. G. (1965). Het Nederlandse Parlement: gegevens over leeftijd, lidmaatschap, opleiding, beroep, wetgevende ervaring en bestuurspraktijk. *Acta Politica*, 1: 1965/1966(1/4), 112-153. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449719>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449719>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

HET NEDERLANDSE PARLEMENT:
GEGEVENS OVER LEEFTIJD, LIDMAATSCHAPSDUUR,
OPLEIDING, BEROEP, WETGEVENDE ERVARING
EN BESTUURSPRAKTIJK¹

door F. G. Moquette

I INLEIDING

'...klinkt... de parlementaire namenlijst van vroeger als de Achtste van Mahler, ... de tegenwoordige als een draaiorgelsymfonie... De oude namen bestaan nog wel, maar ze hebben zich teruggetrokken op hun landgoederen in een aristocratisch isolement. Ze laten het veld aan de democratie en het zal zo heel lang niet meer duren of we moeten het stellen met gemiddeld drie of vier letters per hoofd... Ziedaar wat er geworden is van Uw parlementair nakroost, arme baron van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen!' Aldus liet de parlementaire journalist D. Hans zich in zijn *Parlementsfilm*² in 1924 uit over de 'democratisering van het parlement'. Is er inderdaad sprake van een sindsdien voortgeschreden democratisering in onze volksvertegenwoordiging?

Een volledig onderzoek naar de sociale afkomst der afgevaardigden is alleen mogelijk via een uitgebreide enquête onder de parlementsleden persoonlijk. De genoten opleiding en het uitgeoefende beroep kunnen bij benadering een beeld geven van deze afkomst. In *Nash's Pall Mall Magazine* van november 1933 stelden Shaw en Chesterton in moderne vorm het reeds tot Plato's filosoof-koningen teruggaande probleem: 'Should we be governed by intellectuals?' In plaats van op deze beschouwende vraag in te gaan, die Shaw instemmend beantwoordde, maar Chesterton als 'belachelijk' afdeed, kan men de meer feitelijke vraag 'Worden wij geregeerd door intellectuelen?' trachten te beantwoorden door na te gaan hoeveel universitair gevormden bijv. in de Staten-Generaal zitting hebben. Hierbij wordt dan gemakshalve van de veronderstelling uitgegaan dat alle afgestudeerden aan een universiteit of hogeschool, en uitsluitend deze afgestudeerden, intellectuelen zijn (waarover te twisten valt). Voorts kan men zich afvragen of Elout³ nu nog zou kunnen spreken van een *gerousia*, zoals hij dat in 1907 over de Eerste Kamer deed, waarin 'meer aarzelende tongen en aarzelende benen' (dan die van de bejaarde voorzitter) waren. Tegenover deze 'oudsten' van ons par-

¹ Dit tot 1955 reeds bestaande onderzoek kon mede tot 1965 worden bijgewerkt door een financiële bijdrage van de Ford Foundation in het kader van een internationaal studieproject over: *Politics of the Smaller European Democracies*.

² Scheveningen, 1924, blz. 24—26.

³ C. K. Elout, *De Heeren in Den Haag* (1907).

ment de jongsten stellend, kan men zich afvragen of, en eventueel hoeveel, afgevaardigden met of even over de door de Grondwet gestelde minimumleeftijd van 30, resp. (na 1963) 25 jaar, lid van een der beide Kamers zijn geworden. Behalve de gemiddelde leeftijd kan men nog nagaan hoelang de leden der Staten-Generaal gemiddeld lid blijven, terwijl men ten slotte kan onderzoeken welke verschuivingen zich eventueel op alle opgesomde punten hebben voorgedaan over een aantal jaren gezien.

In het nu volgend artikel zullen deze en enkele andere vragen worden onderzocht. Er zal naar worden gestreefd een zo genuanceerd mogelijk beeld van ons parlement te schetsen en tot enkele conclusies te komen.

II DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek is na te gaan in hoeverre een politiek geïnteresseerd Nederlander zich uit publiek toegankelijke bronnen een beeld kan vormen van de samenstelling van het mede door hem gekozen parlement, met name op de vorengenoemde punten. In principe is slechts gebruik gemaakt van publieke schriftelijke bronnen, mede omdat bij een in het verleden teruggaand onderzoek vrijwel uitsluitend deze bronnen geraadpleegd kunnen worden. Voorts is hierbij het parlement gezien als een 'going concern' dat weliswaar door periodiek plaatsvindende verkiezingen bepaalde veranderingen in zijn samenstelling ondergaat, maar waarvan de continuïteit als hoofdkenmerk voorop is gesteld.

Hoewel zoveel mogelijk is vastgehouden aan deze twee uitgangspunten (alleen gebruik maken van publieke bronnen, met het parlement in zijn continuïteit gezien) moet een enkele keer hiervan worden afgeweken om een afgerond resultaat te krijgen. De publieke bronnen — in de eerste plaats de jaarlijkse publikatie *Parlement en Kiezer* — blijken doorgaans slechts zo summier gegevens der Kamerleden te bevatten dat aanvulling noodzakelijk is. Deze tot een minimum beperkte aanvullende gegevens zijn onder meer gevraagd — zij het niet altijd verkregen — aan de bewuste Kamerleden persoonlijk, de griffies der Kamers en de secretarissen der betrokken partijfracties of partijbureaus. Uiteraard was aanvullend onderzoek langs deze weg in ieder geval noodzakelijk om een beeld te krijgen van de beide Kamers van het noodparlement van 1945—1946. In de periode waarover het onderzoek zich uitstrekt — 1930 tot 1965 — werd de continuïteit van het parlement op twee momenten doorbroken, en wel door de oorlog en door de verruiming van het ledental in 1956. Hiermee is bij het onderzoek rekening gehouden. Nagegaan is welke personen op de volgende peildata lid van de beide Kamers waren: 31 december van de jaren 1930, 1935, 1940, 1945, 1946, 1950, 1955, 1960 en op 30

juni 1965. De op deze momenten geldende gemiddelde leeftijden en diensttijden zijn berekend. Alleen voor 1940 is als peildatum voor de diensttijd 10 mei genomen.

Binnen elk van de perioden van vijf jaar vond een verkiezing voor de Tweede Kamer plaats, zodat de hierdoor optredende veranderingen in de samenstelling ervan in het onderzoek zijn verwerkt. Om de vergelijking van de Eerste en Tweede Kamer zo synchroon mogelijk te maken, zijn voor de Eerste Kamer dezelfde tijdstippen gekozen ondanks de andere verkiezingswijze en verkiezingstijdvakken van onze Senaat.

De leeftijden zijn op jaren afgerond, de diensttijden op maanden. Zo was bijv. Mr. Th. Heemskerk (A.R., 1930) lid der Tweede Kamer van mei 1888 tot september 1891, van april 1893 tot september 1897, van september 1901 tot februari 1908 en vanaf september 1925. Op 31 december 1930 had de heer Heemskerk dus resp. gediend 3 jaar en 4 maanden, 4 jaar en 5 maanden, 6 jaar en 5 maanden en 5 jaar en 3 maanden, in totaal 19 jaar en 5 maanden. Dr. H. A. Zwijnenberg (Vrijz. Dem.), die op 9 mei 1940 als lid der Tweede Kamer werd bedigd en voor de bepaling der diensttijd op 10 mei 1940 nog niet meetelde, trad na de oorlog weer op als lid van het noodparlement, waarbij de oorlogsjaren als dienstjaren werden meegeteld, zodat hij op 31 december 1945 een diensttijd had van 5 jaar en 8 maanden. Het totale gemiddelde voor de beide Kamers is verkregen door de som der leeftijden en diensttijden te delen door het totale aantal leden.

Bij de vaststelling der genoten *opleiding* is uitgegaan van het laatste examen waarvoor men is geslaagd. Mr. A. B. Roosjen (AR) had in 1940 nog slechts zijn candidaatsexamen in de juridische wetenschappen gedaan, telt voor dat jaar dus als candidaat in de rechten mee, maar na 1945 als afgestuurd jurist. Dr. h.c. J. Schouten (AR), bij wie vermeld staat dat hij in 1908 de akte M.O. boekhouden behaalde, blijft geboekt onder 'M.O.-aktes'. Omdat de vaak gebruikte term 'zelfstudie' geen duidelijk beeld geeft van de inhoud ervan, is doorgaans voor de dit vermeldende leden de daarvoor genoten duidelijke opleiding genomen. Onder andere het aantal Kamerleden met slechts L.O.-opleiding is daardoor iets hoger uitgevallen dan wellicht strikt genomen juist is. Hetzelfde is gedaan voor de Kamerleden die vermeldden 'enig Hoger Onderwijs' genoten te hebben; zij zijn ingedeeld bij M.O., M.O.-aktes of wat hun laatste opleiding was.

Als *beroep* is voor elk moment het niet-direct-politieke hoofdberoep bepaald dat de betrokkene vóór de aanvaarding van een politieke functie dan wel laatstelijk naast deze heeft bekleed. Voor de bepaling van de leeftijden, diensttijden en opleidingen levert het gebruik maken van vrijwel uitsluitend publieke bronnen nauwelijks bezwaar op. Voor de bepaling van de beroeps categorieën geeft dit uitgangspunt wel enige moeilijkheden. Enerzijds levert deze benadering het niet

geheel onverwachte resultaat op dat het heel moeilijk is een enigermate betrouwbaar beeld te krijgen van alle 'ins and outs' van de volksvertegenwoordiging, anderzijds is het toch wel mogelijk aan de hand van dit niet geheel ideale beeld enkele interessante conclusies te trekken. In het bijzonder echter op dit vlak en op het terrein van de nevenfuncties, bijverdiensten, commissariaten e.d. kan nog zeer nuttig werk worden gedaan, bijv. op basis van gegevens verkregen uit onder de leden der Staten-Generaal gehouden enquêtes.

Daar het erom gaat zoveel mogelijk tot een bepaling van de niet-direct-politieke beroeps categorieën te komen waaruit de parlementariërs hun sprong naar de politiek hebben gedaan, zijn beroepen als de tijdelijke en direct of indirect door het volk gekozen wethouder, lid van Gedeputeerde Staten en minister buiten beschouwing gelaten. Wel als zodanig zijn aangemerkt beroepen als secretaris van een partij, burgemeester, Commissaris van de Koningin, Gouverneur-Generaal van Nederlands Indië e.d., ondanks de onmiskenbare politieke achtergrond hiervan, maar deze liggen in een ander vlak dan de eerstbedoelde. Ook hier is zoveel mogelijk rekening gehouden met de veranderingen van beroep. De heer H. van Sleen (PvdA) was bij zijn intrede in de Tweede Kamer in 1937 hoofd van een lagere school, maar werd in 1947 burgemeester van Brielle en telt dus vanaf 1950 voor dat beroep mee. In 1955 was hij weliswaar reeds gepensioneerd, maar zijn burgemeesterschap was het laatste door hem beklede beroep in de bovenvermelde zin en blijft dus gelden bij het aangeven van zijn professionele achtergrond.

III GEMIDDELDE LEEFTIJD VAN DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL

IIIa. Eerste Kamer

Tabel 1

Gemiddelde leeftijd van de leden der Eerste Kamer

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	'65
R.K.S.P./K.V.P.	62	58	62	60	53	56	57,5	56	57	56
S.D.A.P./P.v.d.A.	60	60	53	57,5	52	57	57	54	55,5	58
A.R.	57	60,5	65,5	66	60,5	62	59	58	57	61
C.H.U.	60,5	62	62	66	60,5	64,5	69,5	61	61,5	53
Vrijheidsbond	67	64	67	72	—	—	—	—	—	—
Vrijz. Dem.	56	56,5	62,5	67,5	—	—	—	—	—	—
P.v.d.V./V.V.D.	—	—	—	—	47	62	68	58	54	56
N.S.B.	—	44,5	46	—	—	—	—	—	—	—
C.P.H./C.P.N.	—	—	—	42	44	42	44,5	50	44	52
S.G.P.	—	—	—	—	—	—	—	58	—	—
P.S.P.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44
algemeen	61	60	59,5	61	53	57	59,5	56,5	56,4	56,7

Bedroeg de algemeen gemiddelde leeftijd in de Eerste Kamer voor de oorlog circa 60 jaar, na de oorlog onderging de Senaat twee verjongingskuren, ten eerste bij de eerste verkiezing na de oorlog in 1946 en ten tweede bij haar uitbreiding met 50% meer leden in 1956, op de beide momenten van de continuïteitsdoorbraak dus.

Na 1946 nam de gemiddelde leeftijd geleidelijk toe totdat in 1955 weer het peil van vóór de oorlog bereikt was; de tweede verjongingskuur had een meer permanent karakter. Kon men vóór de oorlog al eigenlijk niet spreken van een leeftijd waarop onder de huidige omstandigheden de doorsnee man reeds 'aarzelande benen' heeft, na de oorlog is het niet meer juist onze Senaat als een Raad van Zeer Ouden aan te merken. Al zijn er uiteraard, wanneer men de spreiding over de verschillende leeftijdsgroepen ziet (tabel 2), wel een aantal zeer ouden, daartegenover staan ook veel jongeren. Dit laatste is met name ook het geval geweest in ons noodparlement. Gemiddeld was zelfs het lid van de Eerste Kamer in die jaren (1945/1946) niet veel ouder dan in de jaren daarvoor. Zouden alle Kamerleden die op 10 mei 1940 zitting hadden, op 31 december 1945 nog zitting hebben gehad, dan zou het gemiddelde met iets meer dan 5½ jaar zijn gestegen tot goed 65 jaar. Dat het slechts 61 jaar is gebleven, kwam doordat aan dit noodparlement weliswaar slechts een vrij geringe hoeveelheid jong bloed werd toegevoegd, maar op zichzelf zoveel jonger bloed dat de gemiddelde leeftijd in de Eerste Kamer in 1945 hetzelfde peil haalde als in 1930. De visie van de politieke prenten-tekenaars van vlak na de oorlog dat ons noodparlement uit zeer oude heren bestond, is dan ook niet juist als men naar de gemiddelde leeftijd kijkt. Anderzijds waren er natuurlijk wel relatief veel ouderen, tegenover een aantal zeer jonge leden. Was er vóór de oorlog en tot 1956 nog sprake van een veel jonger zijn van de leden der radicale partijen, zoals de rechtse N.S.B. en de linkse CPH/CPN, na 1956 groeit de CPN ook al naar het algemeen gemiddelde toe, al blijft zij daar ook nu nog beneden.

In tabel 2 is de leeftijdsopbouw van de Eerste Kamer weergegeven op drie tijdstippen, nl. tien jaar vóór de oorlog (1930), tien jaar na de oorlog (1955) en ten slotte in 1965. Behalve de reeds in tabel 1 gevonden verschillen in de gemiddelde leeftijden op deze drie momenten, kan nog een merkwaardig verschil hierin worden afgelezen. De opbouw in 1930 ontloopt qua structuur niet veel die van 1955, d.w.z. bij beide vindt men een geleidelijk verloop om de leeftijdsgroep waarbinnen zich het gemiddelde van de gehele Kamer bevindt, in 1930 61 jaar, in 1955 59, 5 jaar. In 1965 vertoont echter juist deze leeftijdsgroep (55-60 jaar, bij de gemiddelde leeftijd voor de gehele Kamer van 56,7 jaar) een dal tussen de twee pieken van de beide leeftijdsgroepen aan weerskanten.

Tabel 2
Verdeling van de leden der Eerste Kamer over aangegeven leeftijds-groepen

leeftijdsgroepen:	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-75	75-80	80-85
1930: RKSP	×			2		2	2	4	3	1	1	1
SDAP	×				2	1	2	3	2	1		
ARP	×			1	1	2	3	2	1			
CHU	×								1	2		
Lib.	×					1	1		1	1	2	
VD	×				1	1	1		1	1		
totaal in aantallen	×		3	4	7	9	9	9	8	6	3	1
in procenten	×		6	8	14	18	18	18	16	12	6	2
1955: KVP	×		2	1	2	3	4	4	4			(1 vacature)
PvdA	×		1	1	1	4	6	6	1			
ARP	×		1		1	2	1	1	1			1
CHU	×								3	2	1	
VVD	×						1	1	1	2		
CPN	×	1				1						
totaal in aantallen	×	1	4	1	1	4	10	12	10	4	1	1
in procenten	×	2	8	2	2	8	20	25	20	8	2	2
1965: KVP			2	3	7	2	2	7	5			(1 vacature)
PvdA			3	1	1	2	5	9	3	1		
ARP				1	2	2	1	1	1	1	1	
CHU				1	1	3	1	1	1			
VVD			1	1	1	1	1	1	2			
CPN												
PSP			1	1	1							
totaal in aantallen			7	9	16	9	16	19	11	2	1	1
in procenten			9,5	12	21,5	12	25,5	15	15	3	1,5	1,5

× = nog niet toegestaan.

Wat het effect van deze leeftijdsopbouw voor het verdere verloop van de gemiddelde leeftijd voor de Eerste Kamer zal zijn, valt door het onbekend zijn van de mate van vervanging door geheel nieuwe leden van de thans zitting hebbende leden in de komende jaren, niet of nauwelijks te zeggen. Niet geheel onplausibel lijkt de verwachting van een lichte stijging der gemiddelde leeftijd gezien deze leeftijdsopbouw.

Opvallend is ten slotte dat in 1965 evenals in 1930 er in de Eerste Kamer geen leden van beneden de 40 jaar zitting hebben, en dat het aantal leden van 65 jaar of ouder op de drie momenten geleidelijk afneemt. In 1930 waren nog achttien leden (36%) boven de 64 jaar, in 1955 nog zestien (37%), in 1965 zelfs na de Kameruitbreiding nog slechts veertien leden (19,5%). Wanneer men alleen kijkt naar de leden van 70 jaar of ouder, blijkt opnieuw dat het in de onderzochte periode nog wel is meegevallen met het aantal 'aarzelende benen' in de Eerste Kamer. In de betrokken jaren maakten zij die 70 jaar en ouder waren, resp. 20, 12 en 4,5% van de Eerste Kamer uit (zonder dat hiermee overigens gezegd is dat op hen of zelfs op enkelen van hen bovengenoemde fysieke beschrijving van toepassing is).

Tabel 3

Gemiddelde leeftijd bij intrede in de Eerste Kamer

	1935	1946	1955	1956	1965
RKSP/KVP	50	49	50	51	50
SDAP/PvdA	49	49	50	49,5	51
AR	50	54	49	48	51
CHU	50	53	55	51,5	49
Vrijheidsbond/VVD	59	47	62	54,5	50
Vrijz. Dem.	50	—	—	—	—
NSB	45	—	—	—	—
CPH/CPN	—	44	39	46	44
SGP	—	—	—	57	—
PSP	—	—	—	—	42
algemeen	50,5	49	50	51	50

Over de jaren 1935, 1946, 1955, 1956 en 1965 is de leeftijd genomen die de op de peildata van de Eerste Kamer deel uitmakende leden hadden, toen zij voor het eerst lid van de Kamer werden. Van deze leeftijden is per fractie en over de gehele Kamer het gemiddelde bepaald. De gemiddelde leeftijd na de verjongingskuur van 1956 is lager dan voorheen, maar de gemiddelde leeftijd bij intrede in deze Kamer is vrijwel steeds constant gebleven. Ook hierbij — zoals uit tabel 1 al te verwachten was — een wat jeugdiger uitvallen der radicale partijen.

Vóór de oorlog blijken er onder de op de peildata aangetroffen leden der Eerste Kamer geen te zijn die bij hun intrede 30 jaar waren (minimumleeftijd volgens de Grondwet). Bij uitbreiding van het onderzoek tot allen die tussen de 30 en 35 jaar oud waren, vindt men slechts Dr. H. B. Wiardi Beckman die in 1937 voor de SDAP zitting nam op 33-jarige leeftijd. Na de oorlog veranderde dit, maar toch nog slechts in geringe mate. In 1945 werd Prof. Dr. J. R. M. van den Brink (KVP) en in 1952 de heer C. Geugies (CPN) op 30-jarige leeftijd lid. Zij bleven echter de enigen. In de groep 31–35-jarigen vallen sinds 1945 de heren De Rijk (PvdA, 32 jaar), Cammelbeeck (PvdA, 33 jaar), Van der Himst (KVP, 33 jaar), Mertens (KVP, 34 jaar), Schalker (CPN, 34 jaar) en Zegering Hadders (VVD, 34 jaar). Opvallend is het ontbreken der protestants-christelijke partijen in deze opsomming. In de twintig jaar na de oorlog waren derhalve slechts acht personen tussen de 30 en 35 jaar oud toen zij lid werden van de Eerste Kamer; daarvan maakten in 1965 nog maar drie deel uit van deze Kamer, te weten de heren De Rijk, Cammelbeeck en Mertens.

III b. Tweede Kamer

Tabel 4

Gemiddelde leeftijd van de leden der Tweede Kamer

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
RKSP/KVP	52,5	53	53	53	48,5	50	53,5	52	53	51
Kath. Dem. P./KNP	—	54	—	—	—	70	61,5	—	—	—
SDAP/PvdA	53	57	52	52	46,5	50	52	49	51	52
Rev. Soc. Arb. P.	—	52	—	—	—	—	—	—	—	—
AR	56,5	56	53,5	58	55,5	57,5	59	52	51	49,5
CHU	58	59	63	60	50,5	54	59,5	54	55	46,5
CDU	—	43	50,5	59	—	—	—	—	—	—
St. Ger. Partij	45	50	59	56,5	59,5	63,5	68,5	67	71	56
Herv. Ger. P.*†/GPV°	63	68	—	—	—	—	—	—	—	56
Vrijh.bond/VVD	53,5	50	59	58	49	52	54,5	53	54	50
Vrijz. Dem.	55	58,5	57	58	—	—	—	—	—	—
CPH/CPN	53	48,5	54,5	40,5	44	49	46,5	48	55	50
NSB	—	—	45	—	—	—	—	—	—	—
Pl.bond*/Nat. Boer. P†/ Boerenpartij°	56	52	—	—	—	—	—	—	—	49
Middenp.*†/Verb. Nat. Herstel†	59	43	—	—	—	—	—	—	—	—
PSP	—	—	—	—	—	—	—	—	45,5	47
algemeen	54	55	54	54	49	52	54	51	53	51

* 1930; † 1935; ° 1965.

Tabel 5

Verdeling van de leden der Tweede Kamer over aangegeven leeftijdsgroepen

leeftijdsgroepen:	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—55	55—60	60—65	65—70	70—75	75—80
1930: RKSP	×	1	3	2	6	2	8	5	2	1	
SDAP	×			2	3	11	4	2	1	1	
ARP	×			1	2	3	2	1	2		1
CHU	×				2		4	3	2		
Lib.	×			1	2		4	1			
VD	×			1	1	1	1	2	1		
CPH	×					2					
SGP	×		1		1	1					
splinterpartijen	×						2	1			
totaal in aantallen	×	1	4	7	17	20	25	15	8	2	1
in procenten	×	1	4	7	17	20	25	15	8	2	1
1955: KVP	×			5	5	8	5	4	3		
KNP	×				1						1
PvdA	×		3	4	5	6	7	1	3	1	
ARP	×	1			1	2	1	3	2	2	
CHU	×			1	1	1	1	2	1	2	
VVD	×		1	2	1		2		2	1	
CPN	×			3	2		1				
SGP	×							1			1
totaal in aantallen	×	1	4	15	16	17	17	11	11	6	2
in procenten	×	1	4	15	16	17	17	11	11	6	2
1965: KVP		2	2	8	11	8	12	3	2	2	
PvdA			1	8	6	12	7	6	3		
ARP			2	1	2	3	5				
CHU			3	4		4	1	1			
VVD			2	2	4	3	2	3			
CPN				2		1			1		
SGP					1	1				1	
PSP		1	1			1			1		
GPV							1				
BP		1				1	1				
totaal in aantallen		4	11	25	24	34	29	13	7	3	
in procenten		2,5	7,5	16,5	16	22,5	19,5	8,5	4,5	2	

× = nog niet toegestaan.

Om tabel 4 zo compact mogelijk te houden zijn enkele partijen gecombineerd die strikt genomen niet geheel vergelijkbaar zijn, zoals de linkse Katholiek Democratische Partij van 1935 naast de meer

rechtse Katholiek Nationale Partij van 1950 en 1955 en de drie boerenpartijen die in de afgelopen 35 jaar in de Tweede Kamer hebben gezeten. De in het noodparlement benoemde leden die de zetels van N.S.B. bezetten, zijn alleen in het algemeen gemiddelde meegeteld, evenals in de Eerste Kamer.

In grote lijnen krijgt men uit tabel 4 hetzelfde beeld voor de Tweede Kamer als uit tabel 1 voor de Eerste Kamer: de gemiddelde leeftijd — in dit geval 54 à 55 jaar — blijft vóór de oorlog vrij constant; het noodparlement wijkt daar niet van af; in 1946 vindt een eerste verjongingskuur plaats, waarna de Kamer langzaam weer 'verouderd' tot dat in 1955 het peil van 1940 weer is bereikt; in 1956 vindt een tweede verjongingskuur plaats. De gemiddelde leeftijd van de leden van de Tweede Kamer benaderde, in tegenstelling tot die van de leden van de Eerste Kamer, in 1960 vrijwel het vooroorlogse peil, maar in 1965 viel zij weer terug tot de gemiddelde leeftijd van 1956.

Het verschil met de Eerste Kamer schommelde vóór de oorlog tussen vijf en zeven jaar, na de oorlog tussen drie en vijf jaar, maar aangezien het verschil van vijf jaar zich juist in het laatste jaar van meting voordoet, is het niet onmogelijk dat het vooroorlogse verschil weer terugkeert, zij het bij een jonger gemiddelde van beide Kamers. Zekerheid hierover kan men echter eerst in de toekomst krijgen.

Beziet men tabel 5 met de leeftijdsopbouw der Tweede Kamer in de jaren 1930, 1955 en 1965, dan constateert men voor alle drie momenten een vrijwel gelijkmatige groepering om het gemiddelde naast de verschuiving van dat gemiddelde in 1965, zoals dat reeds uit tabel 4 was gebleken. Logischerwijs gaat dit gepaard met een absolute en relatieve toeneming van het aantal leden uit de jongere leeftijdsgroepen. In 1965 was er weliswaar geen enkel lid te vinden in de groep van 25—30 jaar, maar wel meer in die van 30—35 en 35—40 jaar dan op de beide vorige momenten. Als tegenhanger daarvan is er de afnemening van het aantal leden in de oudste categorieën. In 1930 en 1955 waren resp. elf en negentien leden 65 jaar of ouder, d.w.z. resp. 11% en 19%. Op de peildatum van 1965 waren dit er tien, d.w.z. slechts 6,5%

Op dezelfde wijze en op dezelfde peildata is voor de Tweede Kamer het gemiddelde bepaald van de leeftijden waarop elk der Kamerleden zijn intrede in de Kamer heeft gedaan. Evenals bij de Eerste Kamer is er op de verschillende momenten niet of nauwelijks een verschil waar te nemen. Trad vóór de oorlog en treedt daarna het gemiddelde lid op zijn 50ste jaar de Eerste Kamer binnen, in de Tweede Kamer doet zijn collega dat op, of even na zijn 43ste jaar. Zowel vóór als na de oorlog bleef dus dezelfde afstand van zeven jaar tussen de beide Kamers bestaan, in tegenstelling tot de afgenomen

Tabel 6

Gemiddelde leeftijd bij intrede in de Tweede Kamer

	1935	1946	1955	1956	1965
RKSP/KVP	43	42	43,5	44	43
SDAP/KVP	43	43	43	43	43
AR	46	43	45	45	47
CHU	44,5	46	46,5	45	39
Vrijheidsbond/VVD	44	45	45	45	45
Vrijz. Dem.	45,5	—	—	—	—
CPH/CPN	40,5	44	39,5	41	40,5
Staatk. Ger. Partij	40,5	40,5	40,5	47,5	42,5
Kath. Dem. Partij/KNP	44	—	51	—	—
RSAP */PSP †	50	—	—	—	44
CDU	43	—	—	—	—
Herv. Ger. Partij */GPV †	58	—	—	—	54
Nat. Boeren Partij */BP †	49	—	—	—	46,5
Verbond Nat. Herstel	40	—	—	—	—
algemeen	43,8	43	43,8	44	43,5

* 1935; † 1965.

afstand in algemeen gemiddelde leeftijd.

Gaat men ten slotte ook voor de Tweede Kamer na welke leden op hun 30ste jaar toetraden of even daarna, dan heeft men een wat ruimere keuze dan bij de Eerste Kamer. Terwijl we in de tien jaar vóór de oorlog in de Eerste Kamer geen dertigjarigen aantreffen, vinden we er in de Tweede Kamer vier, nl. de heren Schaper (S.D.A.P., 1899 lid geworden), K. ter Laan (S.D.A.P., 1901), Oud (V.D., 1917) en Effendi (C.P.H., 1933). Verder treffen we nog in dit tijdvak veertien leden aan die tussen 31 en 35 jaar oud waren, toen zij lid werden. Verdeeld over de partijen waren van deze achttien 30 tm 34-jarigen zeven lid van de S.D.A.P., zes lid van de R.K.S.P., drie Vrijzinnig Democraten, één Communist en één lid van de Hervormd-Gereformeerde Partij.

Na de oorlog blijken slechts zestien leden, die tussen 1945 en 1955 in de Tweede Kamer zitting hadden, tussen 30 en 35 jaar oud geweest te zijn toen zij lid werden. Laat men bovendien de heren Effendi (C.P.H.) en Le Poole (S.D.A.P.) buiten beschouwing, daar dezen alleen deel uitmaakten van het noodparlement, dan blijven er in de eerste tien jaar na de oorlog slechts veertien over, d.w.z. vier minder dan in de laatste tien jaar vóór de oorlog; een achteruitgang derhalve in tegenstelling tot de vooruitgang op dit punt in de Eerste Kamer. In de jaren vanaf 1956 komt er echter weer een sprong voorwaarts, nl. naar 23 leden die bij hun intrede in deze leeftijdsgroep vielen, waarvan tien reeds tussen 1945 en 1955 meetelden. Houdt men rekening met de vergroting van het ledental vanaf 1956, dan is de sprong

toch nog niet groot. De ontwikkeling na de oorlog is in dit opzicht in de Eerste Kamer meer spectaculair geweest, nl. van één op acht, terwijl de Tweede Kamer van 18 op 27 sprong. Relatief is deze groep echter toch steeds sterker vertegenwoordigd geweest in de Tweede Kamer dan in de Eerste Kamer.

Van alle Kamerleden die na de oorlog zitting hadden, waren slechts de heren Oud (V.V.D., in 1917 V.D.) en Vondeling (PvdA, 1946) 30 jaar toen zij lid werden. Op de peildatum van 1965 had noch in de Eerste, noch in de Tweede Kamer één lid zitting dat 25 jaar of zelfs tussen 25 en 30 jaar oud was bij intreding. Ook vóór de grondwets-hervorming van 1963 is maar zeer spaarzaam gebruik gemaakt van het recht om als dertigjarige lid te worden van het parlement. Toen de heren Oud en Vondeling uit het parlement verdwenen, was er niemand meer die zich erop kon beroemen van dit recht gebruik te hebben gemaakt. In de groep 30 tm 34-jarigen vallen vanaf 1946, verdeeld over de partijen, zeven K.V.P.-, negen PvdA-, 2 CHU-, 3 VVD-, 2 CPN-leden en elk één lid van de ARP, de PSP en de BP. Op de peildatum van 1965 hadden nog twaalf leden zitting in de Tweede Kamer die bij hun intrede in deze leeftijdsgroep vielen.

IV GEMIDDELDE DUUR VAN HET LIDMAATSCHAP VAN DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL

IVa. Eerste Kamer

Tabel 7

Gemiddelde duur van het lidmaatschap van de leden der Eerste Kamer

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
RKSP/KVP	9	7,6	10	9,5	4	5,3	7	5	7,4	6,7
SDAP/PvdA	7,5	11	5,4	5	3,5	4,7	6,7	4,3	6,4	8,1
AR	7,3	10,5	12	13	7	8,5	11	10,5	6,9	9,7
CHU	10,8	12,8	11,8	14,5	8	12	15	9	9,9	3,9
Vrijheidsbond	5,5	5,3	5,5	11,3	—	—	—	—	—	—
Vrijz. Dem.	8,7	6,3	15,1	20,8	—	—	—	—	—	—
PvdV/VVD	—	—	—	—	0,5	2,5	6,7	3,3	3,1	5,4
NSB	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
CPH/CPN	—	—	—	—	0,5	3,3	6,5	3,8	3,3	8,3
SGP	—	—	—	—	—	—	—	0	—	—
PSP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,1
algemeen	8,4	8,8	8,8	9,4	4,4	6	8,4	5,5	6,8	6,9

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat men na de top van het noodparlement de gemiddelde duur van het lidmaatschap in de Eerste Kamer in 1946 ziet dalen tot het laagst gemeten gemiddelde, dat daarna echter langzaam oploopt om in 1955 weer op ongeveer het vooroorlogse peil te komen. Dan volgt in 1965 de te verwachten daling

Tabel 8
Verdeling van de leden der Eerste Kamer naar jaren lidmaatschap

aantal jaren:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	> 20
1930: RKSP	4				1	1	1	3	1	1	1		1						1		2
SDAP	1				1	2	1	3	1	1	1					1					
CHU		1			1		1	2	1	1							2	2			
ARP	1				1																
Lib.	1				1			2			1										
VD	1				1					1	1	1									
totaal	1	8	2	—	3	3	2	6	6	2	4	3	1	1	—	1	2	—	1	2	
totaal in %	2	16	4	—	6	6	4	12	12	4	8	6	2	2	2	2	4	—	2	4	
		(29)			(26)			(23)	(22)		(19)		(17)								
1955: KVP *	2			4	1	1	1	2	1	3						1					1
PvdA	1	1		1	2	1	1	1	1	4				1							1
ARP				2				1		3											1
CHU					1					2											2
VVD					1	1		1		1	1										2
CPN				1						1											
totaal *	3	1	8	8	5	2	2	5	2	14				1	1	1	—	—	1	—	4
totaal in % *	6	2	17	17	10	4	4	10	4	29				2	2	2	—	—	2	—	8
			(52)	(51)				(48)	(46)												
1965: KVP	1	1	10		1			2	4	2	1	1								3	
PvdA †	1		4	1	1	1	2	1	5	3				1			1			2	
ARP	1		1		1		1													2	
CHU	1		2	1					1	1										2	
VVD	1		1		2			1	2												
CPN										1											
PSP																					
totaal †	4	3	20	2	5	1	3	4	13	6	—	1	2	—	1	—	2	—	7	—	—
totaal in % †	5,5	4	27	3	7	1	4	5,5	17,5	8	—	1	3	—	1	—	3	—	9,5	—	—
			(63)					(56?)	(55?)								(48?)			(46?)	

* 1 vacature † 1 vacature

van het gemiddelde door de uitbreiding van het ledental met 50%, met slechts een licht herstel daarna, waardoor de gemiddelde duur van het lidmaatschap van een lid der Eerste Kamer nu circa twee jaar korter blijkt te zijn dan vóór de oorlog. Er is dus na de uitbreiding een groter verloop te constateren.

De gemiddeld kortere lidmaatschapsduur in 1965 vergeleken met vroegere jaren blijkt eveneens wanneer men een overzicht maakt van de verdeling van de leden der Eerste Kamer per jaar lidmaatschap. In tabel 8 is dit gedaan door resp. de aantallen leden te vermelden die minder dan één jaar, tussen één en twee jaar enz., tot meer dan twintig jaar zitting hadden in de Eerste Kamer in de jaren 1930, 1955 en 1965.

Het eerste dat bij bestudering van deze verdeling opvalt, zijn de pieken die ontstaan door de in de verkiezingsjaren nieuw in de Kamer gekomen leden. Tussen haakjes zijn deze verkiezingsjaren onder de betrokken kolommen aangegeven. Bij een verdere vergelijking moeten drie zaken in het oog worden gehouden. In de eerste plaats de peildatum in 1965, nl. 30 juni. Daar de meeste aanwijzingen voor het Kamerlidmaatschap na verkiezingen eerst in of na juli geschieden, is er dus een zekere verschuiving in de kolommen mogelijk ten opzichte van de peildatum van 1955. In de tweede plaats moet de methode van berekening van de lidmaatschapsduur in herinnering worden gebracht. Door slechts de reële diensttijd te tellen, dus met weglating van tussentijdse periodes toen de betrokken Kamerleden geen zitting hadden, komt men voor deze leden tot bepaalde totalen die samenvallen met die van anderen die vanaf een later tijdstip continu zitting hebben gehad. Met andere woorden: de totalen in de diverse kolommen geven niet precies de overgeblevenen van een bepaalde 'jaargang' aan. In deze totalen zitten ook Kamerleden van een vroegere jaargang die een tijd weg zijn geweest uit de Kamer, terwijl anderen uit de betrokken jaargang in een andere kolom vermeld staan, omdat zij op hun beurt enige tijd geen deel hebben uitgemaakt van de Eerste Kamer. Om dezelfde reden staat ook een enkel Kamerlid in 1955 in een jaargroep vermeld, waaruit op het eerste gezicht de indruk kan ontstaan dat de betrokkene tussen 1940 en 1945 lid van onze Senaat zou zijn geworden. In de derde plaats is de invloed van de oorlog in het bijzonder in 1955 zeer duidelijk af te lezen, nl. door het aantal lege kolommen na de groep van de leden met een totale diensttijd van 9-10 jaar. Al groeit de verdeling in 1965 weer meer naar het normale toe, waarvan 1930 als voorbeeld moge worden genomen, ook bij de leeftijdsopbouw van de Eerste Kamer in 1965 speelt de oorlog een rol, onder meer door het ontbreken van vóór 1946 gekozen leden. De twee leden die in 1930 meer dan twintig dienstjaren hadden, telden om precies te zijn meer dan 22 dienstjaren; de

vier leden uit dezelfde groep in 1955 hadden om precies te zijn resp. meer dan 20 jaar (twee leden), 27 jaar en 34 jaar in de Kamer gezeten. De oudste groep naar dienstjaren gemeten in 1965 komt niet verder dan ruim 18 jaar.

Ook bij een andere benadering komt men tot het ernstige vermoeden van een groter verloop, nl. wanneer men nagaat hoeveel leden op elke peildatum nog geen zitting hadden op de vorige peildatum of een datum daarvoor. Links van elke deelstreep in tabel 9 is het aantal nieuwelingen, rechts ervan het totale aantal leden per fractie resp. van de Kamer aangegeven.

Tabel 9

Verhouding van nieuwe leden t.o.v. totaal aantal per fractie en van de gehele Eerste Kamer

	1930	1935	1940	1946 *	1950	1955	1956	1960	1965
RKSP/KVP	4/16	7/16	4/16	11/17	6/17	6/17	9/25	4/26	12/26
SDAP/PvdA	1/11	2/11	8/12	10/14	6/14	5/14	9/22	6/23	8/25 †
AR	1/6	1/6	1/7	4/7	2/7	2/7	1/8	4/8	2/7
CHU	3/7	1/7	1/6	2/5	0/5	1/6	4/8	1/8	5/7
Vrijheidsb.	3/6	3/5	1/3	—	—	—	—	—	—
Vrijz. Dem.	1/4	2/3	0/2	—	—	—	—	—	—
PvdV/VVD	—	—	—	3/3	2/3	1/4	4/7	4/8	2/7
NSB	—	2/2	3/4	—	—	—	—	—	—
CPH/CPN	—	—	—	4/4	2/4	1/2	2/4	2/2	0/1
SGP	—	—	—	—	—	—	1/1	—	—
PSP	—	—	—	—	—	—	—	—	2/2
algemeen	13/50	18/50	18/50	34/50	18/50	16/50	30/75	21/75	31/75
in %	26	36	36	68	36	32	40	28	41

* t.o.v. vóór de oorlog;

† inclusief 1 vacature in de PvdA als nieuw lid aangemerkt.

In 1956 werden 25 nieuwe leden aan het oorspronkelijke totaal van de Eerste Kamer toegevoegd. Bovendien werden ten opzichte van 1955 nog vijf leden door nieuwe vervangen, zodat in 1956 40% nieuw was ten opzichte van 1955. In 1960 liep het aantal sinds 1956 nieuw benoemde leden terug tot 28%, in 1965 sprong het weer ten opzichte van 1960 omhoog tot 41% nieuwe leden. Het gemiddelde bedroeg vóór de oorlog en in de eerste tien jaar daarna iedere vijf jaar ongeveer 36%, uiteraard met uitzondering van de vernieuwing in 1946, die 68% bedroeg ten opzichte van 1940.

Zelfs als men de cijfers van tabel 9 corrigeert naar aanleiding van de zetelverschuivingen als gevolg van verkiezingen die tussen de peildata hebben plaatsgevonden, ligt hierin een aanwijzing dat het verloop in de Eerste Kamer na de uitbreiding is toegenomen ten opzichte van vóór 1955 en vóór de oorlog.

IVb. Tweede Kamer

Tabel 10

Gemiddelde duur van het lidmaatschap van de leden der Tweede Kamer

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
RKSP/KVP	9,3	9,7	8,5	10,3	6,3	6,5	10,3	6,9	9,5	8,1
Kath. Dem. P./KNP	—	6,5	—	—	—	2,4	5,5	—	—	—
SDAP/PvdA	5,9	13,8	7,8	8	4,3	6,3	8,5	5	8	8,2
RSAP	—	2,4	—	—	—	—	—	—	—	—
AR	11,8	10,1	10,8	16	12,3	12	14	6,7	7,6	3,5
CHU	11	13,8	7,9	13	5	8,3	13	9	11,6	7,5
CDU	—	2,6	4,8	4,3	—	—	—	—	—	—
Staatk. Ger. P.	4,9	10	16,2	10,2	14,8	18,8	23,5	16,2	20,2	10,8
Herv. Ger. P.* °/GPV †	5,3	9,3	—	—	—	—	—	—	—	2,1
Vrijheidsb./VVD	5,9	6	10	11,7	4,3	5,5	8,6	6,8	6,5	5,9
Vrijz. Dem.	14,5	13,3	9,7	11,5	—	—	—	—	—	—
CPH/CPN	6,8	7,1	13	4	0,5	4	7,3	6,6	9,7	8,4
NSB	—	—	2,8	—	—	—	—	—	—	—
Pl.bond */	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nat. boerenpartij °/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boerenpartij †	11,3	2,6	—	—	—	—	—	—	—	2,1
Middenp.* /Verb.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nat. Herstel °	1,3	2,6	—	—	—	—	—	—	—	—
PSP	—	—	—	—	—	—	—	—	1,7	3
algemeen	10,1	10,9	9,4	10,6	5,8	7,4	10	6,6	8,8	7,2

* 1930; ° 1935; † 1965.

Ter bekorting zijn in bovenstaande tabel opnieuw enkele partijen gecombineerd. In grote lijnen biedt tabel 10 voor de Tweede Kamer hetzelfde beeld als tabel 7 voor de Eerste Kamer: een laag gemiddelde in het vernieuwingsjaar 1946, een geleidelijke stijging totdat in 1955 het vooroorlogse gemiddelde weer was bereikt; opnieuw een daling van het gemiddelde door de uitbreiding van het ledental en daarna weer een stijging van de gemiddelde lidmaatschapsduur, die echter beneden het vooroorlogse gemiddelde blijft. Dit vormt ook een aanwijzing voor een groter verloop in de Tweede Kamer na de zeteluitbreiding. De gemiddelde duur van het lidmaatschap van de Eerste Kamer is steeds met enkele schommelingen anderhalf jaar korter geweest dan die van de Tweede Kamer, behalve in 1965 toen het verschil nog geen half jaar bedroeg.

Tabel 11

Verdeling van de leden der Tweede Kamer naar jaren lidmaatschap

aantal jaren:	> 1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	> 20
1930: RKSP	0	9	0	0	0	5	1	1	2	1	0	0	4	1	1	0	0	0	1	0	4
SD/AP	1	2	0	0	5	0	0	0	2	2	1	3	3	0	1	1	0	3	0	0	3
ARP	1	1	0	1	0	1	0	0	2	2	0	4	4	0	0	0	0	1	0	1	1
CHU	1	1	0	0	1	0	0	0	4	1	0	2	2	0	0	0	0	0	2	1	1
Lib.	0	2	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2
VD	0	0	1	0	1	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
SGP	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
CPH	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
splinterpartijen	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2
totaal	1	17	2	1	1	16	1	2	15	4	—	2	14	2	2	1	—	4	3	2	10
totaal in %	1	17	2	1	1	16	1	2	15	4	—	2	14	2	2	1	—	4	3	2	10
		(²⁹)			(²⁵)			(²²)				(¹⁸)									
1955: KVP	0	0	0	5	0	1	2	4	0	11	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	4
KNP	0	0	0	1	0	0	0	1	1	9	5	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1
PvdA	0	2	1	6	1	0	0	1	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
ARP	0	0	2	0	0	0	2	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
CHU	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
VVD	1	0	0	1	0	0	0	3	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
SGP	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
CPN	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
totaal	1	2	3	14	2	1	2	13	1	30	11	2	—	—	—	—	—	1	5	—	12
totaal in %	1	2	3	14	2	1	2	13	1	30	11	2	—	—	—	—	—	1	5	—	12
			(⁵²)		(⁴⁸)			(⁴⁶)		(⁴⁵)								(³⁷)			

aantal jaren:	> 1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	> 20
1965: KVP	4	3	11	1	0	0	6	0	6	6	1	0	3	1	0	1	1	0	1	3	2
PvdA	5	3	8	2	0	0	0	0	9	1	3	1	4	0	0	0	0	0	3	3	1
ARP	3	1	4	0	1	0	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CHU	1	1	5	0	1	1	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
VVD	2	4	4	0	0	0	5	1	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
SGP	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
CPN	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PSP	0	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GPV	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BP	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
totaal	12	11	40	5	2	1	14	1	22	8	4	1	7	1	—	1	2	—	4	10	4
totaal in %	8	7,5	26,5	3,5	1,5	0,5	9,5	0,5	14,5	5,5	2,5	0,5	4,5	0,5	—	0,5	1,5	—	2,5	6,5	2,5
			(⁶³)		(⁵⁹)		(⁵⁶)		(⁵²)		(⁴⁶)		(⁴⁵)						(⁴⁶)		(⁴⁵)

Voor de Tweede Kamer is in tabel 11 dezelfde verdeling voor dezelfde jaren opgesteld van de leden per jaar lidmaatschap als voor de Eerste Kamer in tabel 8. Hiervoor gelden dezelfde algemene opmerkingen als bij die van de Eerste Kamer zijn gemaakt.

Telde de Eerste Kamer op de peildatum van 1965 geen leden meer die vóór de oorlog gekozen waren, de Tweede Kamer had er op die datum nog enkele, met als hoogste aantal dienstjaren ruim 32 jaar van één lid. In 1955 waren er twee met meer dan 30 jaar, twee met meer dan 33 jaar en één met meer dan 37 jaar diensttijd. In 1930 lag de top bij één lid met meer dan 34 jaar, dan nog twee met meer dan 31 jaar, de rest met minder dan 30 jaar.

Zoals in de Eerste Kamer valt ook in de Tweede Kamer het grote aantal op van de leden met een lidmaatschap van ruim twee jaar. Zij maakten op de peildatum van 1965 een vrijwel gelijk percentage van de bezetting van beide Kamers uit, nl. 27% van de Eerste Kamer en 26,5% van de Tweede Kamer. De meesten van hen werden in 1963 gekozen. Beide jaarklassen lijken in de eerste plaats verantwoordelijk voor de relatief lage gemiddelde diensttijd in beide Kamers in 1965.

Tabel 12

Verhouding van nieuwe leden t.o.v. totaal aantal per fractie en van de gehele Tweede Kamer

	1930	1935	1940	1946 *	1950	1955	1956	1960	1965
RKSP/KVP	9/30	8/28	12/31	18/32	11/32	6/30	18/49	7/49	18/50
SDAP/PvdA	3/24	4/22	10/23	21/29	5/27	10/30	22/50	3/48	17/43
AR	1/12	7/14	7/17	4/13	2/13	2/12	6/15	3/14	9/13
CHU	1/11	1/10	0/8	6/8	1/9	0/9	5/13	2/12	6/13
Vrijh.bond/VVD	3/8	3/7	0/4	5/6	3/8	2/9	4/13	9/19	6/16
Vrijz. Dem.	1/7	2/6	2/6	—	—	—	—	—	—
SGP	1/3	0/3	0/2	0/2	0/2	0/2	1/3	0/3	2/3
CPH/CPN	0/2	2/4	0/3	10/10	2/8	2/6	1/7	0/3	2/4
PSP	—	—	—	—	—	—	—	2/2	3/4
GPV	—	—	—	—	—	—	—	—	1/1
BP	—	—	—	—	—	—	—	—	3/3
algemeen	20/100	31/100	36/100	64/100	24/100	23/100	57/150	26/150	67/150
in %	20	31	36	64	24	23	38	16	45

* t.o.v. 1940.

Ook voor de Tweede Kamer is een vernieuwingsschaal in tabel 8 opgesteld, waaruit eveneens ongeveer een gelijk beeld ontstaat als voor de Eerste Kamer uit tabel 6. Hoewel het aantal nieuwe leden in 1960 — vergeleken bij vier jaar terug in 1956, toen de Kamer met

Tabel 13

Door de leden der Eerste Kamer genoten opleiding

niet-universitair:	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
l.o.	8	10	6	5	9	9	6	7	6	3
lagere techn. opl.			1	1	1	1	1	2	2	4
voortgezette techn. opl.	1	1	1	1					2	3
(m).u.l.o.						1	1	2	2	1
kweekschool	3	4	2	1		1	3	3	1	1
handelsschool (-opl.)	3	2	3	2				1	1	1
landbouwschool (-opl.)					1	2	3	4	2	1
m.o.	8	7	5	3	3	2		4	5	6
opl. cand. notaris	1									
opl. gemeenteadmin.			1	1	1	2	2	2	1	1
accountantsstudie				1	1	1				
m.o.-actes	1	1	2	1	2	2	1	3	5	6
belastingacad. (-opl.)							1			
militaire opl.	1		1		1					
binnenl. best. examen				1						
onbekend				1	1					
totaal niet-universitair.	26	25	22	18	20	21	18	28	27	27
universitair:										
rechten Leiden	12	11	7	6	3	4	4	13	12	7
Amsterdam	2	3	5	6	4	4	5	5	5	7
Utrecht	3	7	7	8	8	8	6	5	5	2
Groningen	3		1	2	2	1				
V.U.	1	1	1	1	2	2	3	4	5	2
Nijmegen					1		2	2	2	2
Onbekend			1	1	2	3	1	2	2	
totaal rechten	21	22	22	24	22	22	21	31	31	20
staatswetensch.	1	1	1	1						
sociale wetensch.					1	1	2	2	1	3
letteren			2	2	2	1		3	3	3
theologie			1	1	1	1	1	1		2
filosofie							1			
paedagogie/psychologie								1	1	1
economie				1	1	1	1	2	3	6
totaal geesteswet.	22	23	26	29	27	26	26	40	39	35
T.H.	1			1	2	1	2	3	4	5
landbouwwetensch.		1				2	2	2	3	3
medicijnen			1	2	1		1	2	1	1
tandheelkunde										1
farmacie										1
natuurwetensch.	1	1	1						1	1
totaal natuurwet.	2	2	2	3	3	3	5	7	9	12
totaal universit. opgel.	24	25	28	32	30	29	31	47	48	47
vacatures							1			1
algemeen totaal	50	50	50	50	50	50	50	75	75	75

50 leden werd uitgebreid — procentueel (16%) lager lag dan de vooroorlogse 30% per 5 jaar en ook procentueel lager lag dan het vernieuwingspercentage van de Eerste Kamer voor dat jaar (28%), is er ook in de Tweede Kamer in 1965 een grote sprong voorwaarts in dit opzicht, nl. 45% der leden nieuw t.o.v. 1960. Leek het Tweede Kamerlid na de oorlog iets zetelvaster geworden te zijn t.o.v. voor de oorlog, in 1965 is er een sterke toeneming van het verloop geweest. Voor het eerst in het gemeten tijdvak van 35 jaar komt het verloop van de Tweede Kamer boven dat van de Eerste Kamer te liggen, waarvan de leden — mede gezien hun hogere leeftijd — tot dusver steeds procentueel meer aan vervanging onderhevig waren.

V DE OPLEIDING VAN DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL

Va. Eerste Kamer

In tabel 13 is een overzicht gegeven van de opleidingen die de leden der Eerste Kamer hebben genoten.

Bij hen die twee aan elkaar gelijkwaardige opleidingen opgaven als b.v. rechten en economie werd de opleiding gekozen die het door het Kamerlid uitgeoefende beroep het meest nabij kwam.

Het meest opvallend is de verhouding tussen wel en niet-universitair gevormden in de Eerste Kamer. Uit tabel 13 blijkt vanaf 1930 een geleidelijke achteruitgang van het aantal niet-universitair gevormden tot dit in het noodparlement in 1945 een laagste punt bereikte, dat na een korte opleving in 1946 en 1950 opnieuw bereikt werd in 1955. In procenten uitgedrukt is de verhouding tussen wel- en niet-universitair gevormden sindsdien nagenoeg steeds 63%: 37% gebleven. Blijkbaar zijn hun beider rangen met de Kameruitbreiding van 1956 evenredig aangevuld. Hoe deze verschuivingen naar meer universitair afgestudeerden zich in de verschillende fracties heeft voorgedaan, blijkt uit tabel 14, waarin de verhouding tussen universitair en niet-universitair gevormden in procenten is uitgedrukt voor de jaren 1930, 1955 en 1965. De lezer zij gewaarschuwd voor overijde conclusies uit deze laatste tabel. De afwijking van de trend van de Eerste Kamer als geheel naar meer universitair afgestudeerden b.v. bij de CHU is niet een gevolg van het toenemen der niet-universitair gevormden (die zijn op vrijwel alle gemeten tijdstippen slechts door één afgevaardigde vertegenwoordigd geweest) maar eerder een gevolg van het afnemende aantal universitair gevormden door de absolute of relatieve achteruitgang in zeteltal van deze fractie.

Bij de niet-universitair gevormden is, zoals reeds vermeld, het aantal van hen die slechts lager onderwijs genoten, enigszins te hoog weergegeven, daar het merendeel van hen zich door zelfstudie verder bekwaamde. Doordat de aard van deze zelfstudie niet nader bekend was, zijn zij vermeld als slechts met L.O. opgeleid. Het aantal van deze

Tabel 14

Verhouding tussen wel en niet-universitair gevormden in de Eerste Kamer in procenten

	1930		1955		1965	
	n.u.	u.	n.u.	u.	n.u.	u.
RKSP/KVP	62,5	37,5	31	69	38,5	61,5
SDAP/PvdA	91	9	43	57	37,5	62,5
ARP	33	67	43	57	43	57
CHU	14	86	17	83	17	83
Vrijh.bond/VVD	33	67	25	75	—	100
VD	25	75	—	—	—	—
CPN	—	—	100	—	100	—
PSP	—	—	—	—	100	—
totaal	52	48	37	63	37	63

groep lag in de Eerste Kamer vóór de oorlog slechts weinig hoger dan daarna. Vanaf 1955 treedt een lichte daling in. Weliswaar blijft het aantal in 1956 en 1960 in absolute zin vrijwel gelijk aan dat van 1955, maar toen was de Eerste Kamer met 25 afgevaardigden uitgebreid. In 1965 daalt het totaal van hen tot drie, het laagste van de gemeten jaren. In hoeverre er hier een samenhang bestaat met de toeneming juist in de beide laatst gemeten jaren, 1960 en 1965, van de leden met een lagere of voortgezette technische opleiding, valt niet te zeggen, mede omdat het hier om kleine absolute aantallen gaat. Meer nog dan de leden der Eerste Kamer die slechts L.O. genoten hebben, namen de ex-kweekscholieren, zeker relatief, in sterkte af. Het is opvallend dat zij vrijwel uitsluitend in de socialistische rijen te vinden zijn geweest.

Na de geleidelijke daling reeds vóór de oorlog tot de verdwijning in 1955 van hen die slechts middelbaar onderwijs genoten, kwam deze groep na de Kameruitbreiding van 1956 weer op, terwijl daarna zelfs een lichte stijging van deze groep inzette. Eveneens steeg juist in de laatste jaren het aantal van hen die een M.O.-akte behaalden. Bij de universitair gevormden bleef het aantal juridisch geschoolden van 1930 tot en met 1955 absoluut, en tot en met 1960 relatief, op een vrijwel constant peil. In 1965 blijkt hun aantal echter drastisch achteruit te zijn gegaan. In hoeverre hier sprake is van een blijvende verschuiving naar de economisch en sociaal-wetenschappelijk geschoolden welke beide groeperingen juist in dit laatste jaar relatief nogal blijken te zijn toegenomen, zal de toekomst leren.

Kwam de relatieve toeneming van de universitair- ten opzichte van de niet-universitair geschoolden vóór de oorlog vooral op rekening van hen die geesteswetenschappen hadden gestudeerd, na de oorlog, en in het bijzonder na de Kameruitbreiding van 1956, nam het aantal van hen die technische wetenschappen of natuurwetenschappen hadden gestudeerd, absoluut en relatief toe. Ook aan deze groep hebben de juridisch geschoolden dus plaats moeten afstaan in 1965.

Tabel 15

Door de leden der Tweede Kamer genoten opleiding

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
<i>niet-universitair</i>										
l.o.	18	16	18	15	14	11	9	13	11	13
nijverheidsonderwijs			1	2	3	4	5	6	5	4
(m.)u.l.o. (av.)school			3	3	5	3	4	5	3	3
kweekschool, lagere actes	10	11	7	6	7	4	3	6	4	6
handelssch./middenst.dip.		2			1	2	2	1	2	3
lagere landbouwopl.	2	3	2	1	2	6	6	5	3	2
voortgezette landbouwopl.	1			2	3	3	3	4	3	2
m.o.	11	8	9	11	5	7	6	16	13	17
opl. cand.notaris	1	1								
opl. gemeenteadmin.	1	3	2	2	1	1	1	2	2	3
architectenopl.	1	1	1	1						
school voor maatsch.werk							1	1	2	3
m.o.-actes	2	4	7	4	9	10	5	7	12	7
candidaatsexamen h.o.	2	1	2							1
belastingacademie/opl.	1	1	1	3	1	2	2	1	3	3
militaire opl.	5	4	4	4	1	2	3	5	5	3
binnenl. best. examen	1	1	1	1		1	1		1	
theol. opl. (zelfstudie)										1
totaal niet-universitair	56	56	58	55	52	56	51	72	69	71
<i>universitair:</i>										
rechten Leiden	5	4	6	8	6	4	8	9	10	13
Amsterdam	8	7	8	8	7	6	6	9	10	5
Utrecht	6	6	4	6	7	4	5	9	8	8
Groningen	1	1	4	3	3	3		4	4	3
V.U.		2	3	4	3	4	3	6	6	6
Nijmegen				1	2	2	1	3	5	7
Onbekend	2	1	1		1	1		1	1	
totaal rechten	22	21	26	30	29	24	23	41	44	42
Indisch recht				1	1	1	2	2	1	
sociale wetenschappen				2	1	1	2	4	5	6
letteren	1	1	2				1	4	3	4
theologie	9	8	5	2	4	5	5	5	4	1
economie	1	2	1	3	5	6	9	15	15	14
totaal geesteswetensch.	33	32	34	38	40	37	42	71	72	67
T.H.	7	6	3	1	3	3	2	2	3	3
landbouwwetenschappen	2	3	2	2	3	2	3	4	4	6
medicijnen	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2
veeartsenijkunde			1	1						
natuurwetenschappen		1				1	1		1	1
totaal natuurwetensch.	11	12	8	5	7	7	7	7	9	12
totaal universitair opgel.	44	44	42	43	47	44	49	78	81	79
vacatures				2						
onbekend					1		15			
algemeen totaal	100	100	100	100	100	100	100	150	150	150

Vb. Tweede Kamer

De ook voor de Tweede Kamer te verwachten omslag van een niet-universitair naar een universitair overwicht is, blijkens tabel 15, veel geleidelijker gegaan dan bij de Eerste Kamer. Vóór de oorlog was de verhouding tussen beide groepen vrij constant en ook na de oorlog bleef deze verhouding tot 1955 in hoofdzaak gehandhaafd. In dat jaar hadden de niet-universitair gevormden echter voor het laatst de krappe overhand in de Tweede Kamer als geheel. Na de Kameruitbreiding van 1956 sloeg de balans naar de universitair gevormden om, waarna tot in 1965 een nieuw evenwicht in grote lijn gehandhaafd bleef van ca. 47% niet- tegen 53% wél universitair gevormden. Dit is echter nog steeds een voor de niet-universitairen gunstiger verhouding dan in de Eerste Kamer, waar de omslag reeds tussen 1935 en 1940 plaats heeft gevonden en daarna nog enigszins doorzette. Hoe deze omslag zich bij de verschillende partijen voltrok blijkt uit een soortgelijke tabel als voor de Eerste Kamer is gegeven (tabel 16).

Tabel 16

Verhouding tussen wel en niet-universitair gevormden in de Tweede Kamer in %

	1930		1955		1965	
	n.u.	u.	n.u.	u.	n.u.	u.
RKSP/KVP	63	37	47	53	38	62
SDAP/PvdA	67	33	53	47	51	49
ARP	58	42	42	58	46	54
CHU	45	55	44,5	55,5	46	54
vrijh.b./VVD	25	75	55,5	44,5	37,5	62,5
VD	43	57	—	—	—	—
CPH/CPN	100	—	100	—	100	—
SGP	—	100	—	100	33	67
Herv. Ger. P.*/GPV †	—	100	—	—	100	—
Pl.bond */BP †	100	—	—	—	100	—
PSP	—	—	—	—	75	25
totaal	56	44	51	49	47	53

* 1930 † 1965

Opvallend is dat, terwijl de vijf grote partijen in de Eerste Kamer nu wel alle definitief 'om' zijn, in de Tweede Kamer de PvdA als de enige van de Grote Vijf, na in 1960 'om' geweest te zijn, in 1965 weer meer niet-universitairen (zij het in absolute zin slechts één lid meer) in haar fractie had. Bij nader inzien blijkt dat echter het gevolg geweest te zijn van het feit dat met name universitair gevormde PvdA-fractieleden het slachtoffer zijn geworden van het zetelverlies na de verkiezingen van 1963.

Bleef binnen de groep van niet-universitair-gevormden in de Eerste

Kamer het aantal van hen die slechts lager onderwijs genoten van 1930 tot 1955 vrij constant op ongeveer 18% om eerst daarna geleidelijk verder te dalen, in de Tweede Kamer zette de daling na de oorlog in tot het peil van circa 9% van 1955, dat sindsdien vrijwel gehandhaafd bleef. Dat deze groep in de Eerste Kamer in de eerste vijftien jaren na de oorlog relatief sterker vertegenwoordigd was dan in de Tweede Kamer, ondanks de duidelijker verschuiving naar meer universitair gevormden in de Eerste Kamer, lijkt ten dele te kunnen worden toegeschreven aan de vrijwel uitsluitende aanwezigheid van vakbondsbestuurders van de oude stempel, die in de vakbond zelf omhooggekomen waren na als arbeider begonnen te zijn. Daartegenover vindt men de opkomst van vakbondsfunctionarissen nieuwe stijl, soms afgestudeerd aan universiteit of hogeschool, naast die van de oude stijl in de Tweede Kamer. Dat het percentage met slechts lager onderwijs in de Tweede Kamer niet verder achteruitging, in de laatste tien jaar, is met name een gevolg van het toetreden van diverse nieuwe boerenvertegenwoordigers in verschillende fracties.

Ook in de Tweede Kamer komen na de oorlog zij die nijverheids-onderwijs — in dit geval behalve een technische ambachtsschool of H.T.S.-opleiding onder meer ook kunstnijverheidsschool en huishoudschool omvattend — en zij die (M). U.L.O.-onderwijs genoten, op. Wellicht kan hier een samenhang met de afname van de L.O.-opgeleiden liggen.

Eveneens nam in de Tweede Kamer het aantal af van de ex-kweek-scholieren en bezitters van lagere akten (o.a. godsdienstonderwijs) sedert hetzelfde jaar als in de Eerste Kamer n.l. 1935, al zijn zij nu relatief en absoluut nog sterker vertegenwoordigd in de Tweede Kamer. Al hebben in deze laatste Kamer de socialisten ook vrijwel steeds de overhand gehad in deze groep, zij hebben daar toch niet zo een hegemonie gehad als in de Eerste Kamer.

Hoewel de verleiding groot is een verband te leggen tussen de gebleken toeneming van boerenvertegenwoordigers in de Tweede Kamer met slechts een L.O.-opleiding en de relatieve afnemings juist in de laatste tien jaar van hen die enigerlei landbouwopleiding hebben genoten, lijken de eenheden daar toch iets te klein voor en is de periode waarover zich dit heeft afgespeeld daarvoor ook iets te kort.

Opvallend is het relatief weer toenemen van hen die uitsluitend middelbaar onderwijs genoten ook in de Tweede Kamer in de laatste tien jaar, na de afnemings vóór de oorlog en de eerste jaren daarna.

Eveneens nam in de Tweede Kamer het aantal met een gespecialiseerde middelbare of hogere opleiding absoluut en relatief toe, maar in tegenstelling tot in de Eerste Kamer was dit niet uitsluitend te wijten aan het toenemen van de leden met een M.O.-akte. In deze groep zijn ook de militair opgeleiden in de Tweede Kamer steeds sterker vertegenwoordigd geweest dan in de Eerste Kamer.

Resumerend kan men stellen dat de betere opleiding der Kamerleden thans vergeleken bij 35 jaar terug niet alleen blijkt uit het toegenomen aantal universitair gevormden, maar ook binnen de groep niet-universitair gevormden tot uiting komt. Hierbij moet wel worden aangetekend dat uit de toeneming der met een M.O.-akte uitgeruste leden — voor een groot deel toch waarschijnlijk door studie in de avonduren verkregen —, de aanwijzingen over zelfstudie en de voor een deel ook naast een werkring voltooide universitaire studies blijkt dat deze verbeterde opleiding slechts met bescheiden middelen en vooral door noeste vlijt en doorzettingsvermogen is verkregen. Hieruit kan dus niet worden afgeleid dat meer van onze volksvertegenwoordigers dan voorheen uit beter gesitueerde kringen afkomstig zijn. Bovendien kan worden aangenomen dat een aantal Kamerleden op een beurs heeft gestudeerd. Bij de universitair gevormden bleef het aantal juridisch geschoolde leden van de Tweede Kamer eveneens van 1930 tot en met 1955 op een vrij constant peil, dat deze groep na de uitbreiding der Kamer in 1956 tot in 1965 wist te handhaven. Ook relatief is het aantal van hen die geesteswetenschappen hebben gestudeerd ten opzichte van hen die een technische of natuurwetenschappelijke studie achter de rug hebben, in de Tweede Kamer groter gebleven dan in de Eerste Kamer. Behalve doordat de juridisch geschoolden in deze groep zich handhaafden, is dit mede een gevolg van de ook in de Tweede Kamer — vooral na uitbreiding van het ledental in 1956 — toegenomen aantallen economisch en sociaal-wetenschappelijk geschoolden, zij het bij de economen relatief niet zo sterk als in de Eerste Kamer. Vermelding verdient nog wel dat bij de natuurwetenschappelijk- of technisch geschoolden in de Eerste Kamer de toeneming in de eerste plaats op rekening van Delft, in de Tweede Kamer op rekening van Wageningen komt.

VI DOOR DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL UITGEOEFENDE BEROEPEN

Alvorens over te gaan tot het trekken van conclusies uit de tabellen 17 en 18 is een herhaling van de algemene waarschuwing in het begin van dit artikel reeds gegeven, op zijn plaats. Hoewel er zoveel mogelijk naar gestreefd is uit de beschikbare gegevens het hoofdberoep te kiezen dat de verschillende Kamerleden naast hun volksvertegenwoordigerschap bleven bekleden dan wel dat zij als laatste hadden bekleed, alvorens zij hun volksvertegenwoordigerschap in enigerlei hoger of lager orgaan als hoofdberoep aanvaardden — een zeker element van willekeur is hierbij niet steeds te vermijden geweest. Dit geldt nog te meer omdat uitgegaan is van het uitgangspunt dat beroepen als gemeenteraadslid, wethouder, lid van Provinciale en Gede-

puteerde Staten, Kamerlid, en minister, onvoldoende de oorspronkelijke herkomst van het betrokken Kamerlid onthullen. Zij zijn daarom buiten beschouwing gelaten. Niet door het volk, maar door de regering gekozen en benoemde bestuurders als Commissaris van de Koningin, voorzitter van de Rijnmondraad en burgemeester zijn daarentegen wel vermeld. Dit alles maakt slechts het trekken van zeer globale conclusies uit de tabellen 17 en 18 mogelijk. De lezer zij dus gewaarschuwd voor te gedetailleerde conclusies. Desalniettemin zijn er toch wel enkele hoofdlijnen van de ontwikkeling in de afgelopen 35 jaar te bepalen, die evenwel door een nader onderzoek — mede gebaseerd op een enquête onder de Kamerleden — zeker zullen moeten worden uitgediept en verbreed c.q. aangevuld met nieuwe lijnen, om een maximaal scherp beeld van dit aspect van ons parlement te krijgen.

Vla. Eerste Kamer

Tabel 17

Door de leden der Eerste Kamer vroeger of thans nog uitgeoefende beroepen

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
<i>bedrijfsleven:</i>										
werkzaam	2	3	2	1	1				1	
leidinggevend	8	3	5	5	3	4	4	10	12	13
<i>zelfstandig:</i>										
aannemer	1									
handelsonderneming								2	2	1
landbouwer	1		1		1	2	3	5	6	3
landontginning					1					
totaal	12	6	8	6	6	6	7	17	21	17
<i>zelfstandige beroepen:</i>										
advocaat (en proc.)	7	6	6	5	4	3	4	5	6	4
architect					1	1	1	1	1	1
commercieel adviseur								1		
arts (apotheker, tandarts)				1			1	2		2
notaris	1									
predikant			1		1	1	1	1		
journalist	1	2	2	2	4	4	2	1	1	1
<i>pol. en econ.org.</i>										
partijfunctionaris		1	2	3	2	3	1	1	1	1
vakbondsbestuurder	7	9	7	5	7	9	8	11	6	8
werkgeversorg.		1		1		1		1	1	
secr. accountantsver.										1
Kamer v. Kooph./C.K.H.		1				1			1	1
sociale organisaties					1	1	2	3	1	1
secr. omroepver.								1	1	1
dir. Stichting Opb. Drente.					1	1				

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
<i>onderwijs:</i>										
(hoofd)onderwijzer l.o.	2	2	1							
dir./leraar kw.school/m.o.				1	3	2	1	5	4	4
dir./leraar div. gespec. opl.		1				1	1		1	1
wet. (hfd.)ass. h.o.				1						2
hoogleraar	6	5	8	10	8	6	8	10	11	9
totaal onderwijs	8	8	9	12	11	9	10	15	16	16
rechterlijke macht	6	8	9	7	5	1	1	3	3	2
<i>ambtenaar:</i>										
gemeente		1	1	1				1	1	
ministerie/rijksdienst	1	1	1	1	1		1	1	1	1
hoofdinsp. belastingen							1			
officier	2									
Raad van State	1	1		1						
totaal ambt.	4	3	2	3	1		2	2	2	1
<i>bestuurder:</i>										
waterschap				1			2	2	2	
burgemeester	2	4	3	4	6	7	6	7	12	15
oud-Cmm. v. d. Koningin							1	1	1	1
oud-gouverneur N.O.I.	1									
huisvrouw									1	1
vacatures							1			1
onbekend	1	1	1							
algemeen totaal	50	50	50	50	50	50	50	75	75	75

Bleef het aantal uit leidinggevende kringen van het bedrijfsleven (directeuren van industriële ondernemingen, banken e.d.) afkomstige leden van de Eerste Kamer vóór en in de eerste jaren na de oorlog vrij hoog, na de Kameruitbreiding valt nog een opleving te constateren die mede de bezitters van landbouwbedrijven omvat.

De advocatuur leverde in de gehele periode van 35 jaar een vrij constant blijvend percentage Eerste Kamerleden op, terwijl uit de rechterlijke macht blijkbaar — vergeleken met vóór de oorlog — in 1965 vrijwel geen leden van de Eerste Kamer voortkwamen, evenals uit de ambtenarij en de vrije beroepen buiten de advocaten.

Ook uit vakbondskringen is, vergeleken bij het vrij constante percentage tot 1955, na de Kameruitbreiding van 1956 een relatief geringer aantal Eerste Kamer-leden afkomstig. Mogelijk speelt hierbij een rol het reeds vermelde feit dat het hier tot dusver vrijwel alleen vakbondsbestuurders oude stijl betreft. Vermoedelijk samenhangend met het feit dat het aantal leidinggevenden uit het bedrijfsleven, die meestal zelf ook een bestuursfunctie in hun werkgeversorganisatie bekleden, vrij sterk vertegenwoordigd lijkt, zijn de secretarissen en andere functionarissen van werkgeversorganisaties nooit sterk vertegenwoordigd geweest.

Zij die van oorsprong onderwijzers of hoofden van lagere scholen waren, waren slechts voor de oorlog en dan nog niet sterk, vertegenwoordigd, maar na de oorlog en in het bijzonder na de Kameruitbreiding van 1956 is een toeneming van het aantal leraren bij het M.O. waar te nemen.

In deze sector van het onderwijs zijn de hoogleraren tenslotte vrijwel constant op een vrij hoog peil vertegenwoordigd geweest.

Naast de leidinggeevenden uit het bedrijfsleven hebben — met name na de uitbreiding van het ledental — de burgemeesters een sterke stijging van hun aantal gezien.

Vlb. Tweede Kamer

Tabel 18

Door de leden der Tweede Kamer vroeger of thans nog uitgeoefende beroepen

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
<i>bedrijfsleven:</i>										
lagere functie	2	3	2	2	1	3	1	1		2
middelbare/hogere functie		2	3	1	3	3	4	5	6	7
leidinggevende functie	6	7	5	9	6	5	5	6	7	5
<i>zelfstandig:</i>										
schildersbedrijf									1	1
handelsonderneming		1	2	3	2	3	3	1	1	1
landbouwer/tuinder/veefokker	4	3	3	3	3	4	4	3	4	9
totaal	12	16	15	18	15	18	17	16	19	25
<i>zelfstandige beroepen:</i>										
accountant		1	1	1	1	1	1			
adviserend ingenieur	1	1	1							
advocaat (en proc.)	10	9	10	12	12	8	7	13	14	13
architect									1	1
arts	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2
predikant	7	7	4	2	3	3	3	3	2	2
journalist/(hfd.) red.period.	12	11	9	7	6	4	4	8	11	11
<i>pol. en econ. org.</i>										
partijfunctionaris	3	2	2	4	8	6	7	8	5	7
vakbondsfunctionaris	13	11	14	13	12	10	10	19	16	14
(adj.)dir./medew.wetensch.bureau partij, vakb.			1				3	6	7	7
werkgeversorg.	2	1	1		1	1	1	1	2	1
land- en tuinbouworg.	3	3	3	3	2	1	1	1	2	2
middenstandsg.			1	1	1	2	2	3	1	3
Kamer van Koophandel			2	1	1		1			
Stichting van de Arbeid (secr.)					1	1	1			
sociale organisaties	2	3	2	3	2	2	2	4	7	8
voorz. omroepvereniging										1

	1930	1935	1940	1945	1946	1950	1955	1956	1960	1965
<i>onderwijs:</i>										
(hoofd)onderw. l.o.	4	2	2	3	4	2	2	1		1
insp.onderw./schoolopz.	2	2	1	1				1	1	1
dir./leraar m.o./kweekschool	3	1	4	3	7	9	8	11	10	10
dir./leraar div. gespec. opl.	1	1	3	3	3	5	4	5	5	
lector/priv.docent/ass. h.o.	1	1	1	1	1	1	2	5	5	3
(buiten)gew. hoogleraar	4	2	2		2	3	4	5	5	2
totaal onderwijs	15	9	13	11	17	20	20	28	26	17
rechterlijke macht				1	3	3	2	2	1	
<i>ambtenaar:</i>										
gemeente	1	1	1	1	1	1	1	2	3	4
provincie			1	1	1	1		2	2	2
ministerie/rijksdienst	3	4	3	4	6	6	7	12	12	15
belastingambtenaar/ontv.	2	2	2	3				2	3	2
officier	3	2	2	2			1	3	3	4
Raad van State		1	1	1						
stenograaf 2e Kamer		1	1							
totaal ambt.	9	11	11	12	8	8	9	21	23	27
<i>bestuurder:</i>										
waterschap					1	2	2	2	2	1
burgemeester	6	9	7	7	5	9	5	13	10	7
voorz. Rijnmondraad										1
oud-Commis. v. d. Koningin		1								
oud-gouverneur N.O.I.	1	2	1	1						
huisvrouw							1	1		
zonder (ander) beroep	2	1								
vacatures				2						
onbekend					1					
algemeen totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Hebben in de Eerste Kamer de leidinggeevenden uit het bedrijfsleven hun rangen versterkt, in de Tweede Kamer lijken zij vrij constant in sterkte gebleven te zijn vóór en na de oorlog, met een relatief lichte achteruitgang sinds 1956. Daarentegen nam het aantal ondergeschikten in middelbare en hogere functies in de Kamer toe, evenals het aantal landbouwers, de laatsten met name in 1965. Kan men de landbouwers en de leidinggeevenden uit het bedrijfsleven nog enigszins zien als vertegenwoordigers van hun sector, bij de bekleders van de middelbare en hogere functies in het bedrijfsleven gaat dit niet meer op, daar de hieruit komende vertegenwoordigers ten dele thans als beroeps politici moeten worden beschouwd, die hun oorspronkelijke functies hebben opgegeven. Terwijl er vóór de oorlog in de Tweede Kamer minder advocaten zaten dan in de Eerste Kamer, nam hun aantal na de oorlog, en met name vanaf 1956, tot boven het peil van de Eerste Kamer toe. De overige vrije beroepen buiten de advocaten

leverden evenmin als in de Eerste Kamer een groot deel der volksvertegenwoordigers van de Tweede Kamer, met uitzondering van de predikanten die tot 1935 een relatief groot aantal vormden, daarna een bescheidener aantal, maar zij zijn nog steeds in de Tweede Kamer te vinden.

De journalistiek is blijkbaar steeds een betere springplank naar de Tweede dan naar de Eerste Kamer geweest, al is in de Tweede Kamer het aantal hieruit afkomstige leden na de oorlog relatief verminderd ten opzichte van vóór de oorlog. Ook zijn in de Tweede Kamer steeds meer partijfunctionarissen te vinden geweest dan in de Eerste Kamer, in het bijzonder na de oorlog, evenals trouwens de vakbondsfunctionarissen, al zijn die steeds in de Eerste Kamer vertegenwoordigd geweest. Een opvallend verschijnsel in de Tweede Kamer is het na de oorlog, en met name in de laatste tien jaar, opkomen van de directeuren en medewerkers van wetenschappelijke bureaus van politieke partijen en vakbonden. Tegenover de werknemersvertegenwoordiging steekt die der werkgevers nogal pover af, zeker wanneer men in aanmerking neemt dat, in tegenstelling tot in de Eerste Kamer, het aantal werkgevers, zeker relatief, niet groot is.

Ook in de Tweede Kamer zijn de onderwijzers na de oorlog vrijwel geheel vervangen door leraren M.O., terwijl het aantal hoogleraren in de Eerste Kamer zelfs absoluut altijd veel groter is geweest dan in de Tweede Kamer. Er blijkt echter in de Tweede Kamer een groter aantal ex-ambtenaren te hebben gezeten dan in de Eerste Kamer. In het bijzonder na de Kameruitbreiding is dit ook in absolute zin in de Tweede Kamer tot uiting gekomen.

Vóór de oorlog waren er relatief iets meer burgemeesters lid van de Tweede Kamer dan van de Eerste Kamer, maar na de oorlog sloeg de balans tussen de twee Kamers om; in 1965 waren de uit hun rangen afkomstige leden in de Eerste Kamer zelfs absoluut in de meerderheid ten opzichte van hun collegae in de Tweede Kamer.

Spelen de socialisten vèrùit de hoofdrol bij het geleidelijk meer afvaardigen naar de Tweede Kamer van directeuren en medewerkers van wetenschappelijke bureaus der partijen en vakbonden, hierin aarzelend gevolgd door de rooms-katholieken en liberalen, bij het na 1956 stijgende aantal vertegenwoordigers, die in enigerlei sociale organisatie hun hoofdberoep vinden of hebben gevonden, loopt de KVP ver voorop. Uiteraard vervullen talrijke leden naast hun Kamerlidmaatschap en eventueel (ander) hoofdberoep nog een aantal nevenfuncties, o.a. in de sociale sfeer, maar ook in deze sfeer dringt de verdergaande specialisering binnen onze maatschappij door. Anderzijds kan men hier een accentverschuiving uit afleiden in de werkings-sfeer van althans de Tweede Kamer nl. een toeneming van het zich bezighouden met maatschappelijke problemen, in verband met, maar toch ook lós van de sociaal-economische problematiek.

In de sector zonder (ander) beroep is als eerste Baron van Voorst tot Voorst van de RKSP-fractie opgenomen, waarvan geen beroep kon worden gevonden. (Mogelijk was hij de laatste politieke afstameling van de door de heer Hans betreude Baron van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, de groep der adellijke heren die af en toe naar Den Haag kwamen om te regeren en zich dan weer op hun landgoederen terugtrokken, waar zij zich tenslotte, wijkend voor de democratie, geheel aan gingen wijden!) Het andere in deze sector vallende lid is de latere Prof. mr. dr. G. van den Bergh. In 1930 was hij echter nog geen hoogleraar, terwijl hij zich daarentegen zonder enig ander beroep uitgeoefend te hebben direkt na zijn studie aan zijn lidmaatschap van de Gemeenteraad van Amsterdam wijdde.

In zeer grote lijnen resumerend kan men stellen dat in de Eerste Kamer zich meer zijn gaan concentreren de bestuurders van (grote) bedrijven, vakbonden en gemeenten naast hoogleraren. Zo scherp als deze ontwikkeling zich in de Eerste Kamer schijnt te laten onderkennen is het beeld van de Tweede Kamer niet. Toch kan men daarvan wel zeggen dat in deze Kamer de leden thans vooral afkomstig schijnen te zijn uit de kringen van partij- en vakbondsfunctionarissen, medewerkers van wetenschappelijke bureaus van partijen en vakbonden, ambtenaren, vertegenwoordigers van sociale en boerenorganisaties naast leerkrachten bij M.O. en H.O.

De verleiding is groot om te stellen dat het erop lijkt dat de leden der Eerste Kamer voornamelijk worden aangetrokken uit de kringen van bestuurders en 'denkers', terwijl die uit de Tweede Kamer hun herkomst vinden in de kringen van praktische politici en belangenvertegenwoordigers, dus eerder de 'doeners'. (Deze stelling is enerzijds toch misschien minder schokkend dan op het eerste gezicht lijkt, maar wordt anderzijds wel gesteld onder uitdrukkelijke erkenning van het feit dat in de Eerste Kamer veel gedaan en in de Tweede Kamer toch ook veel gedacht wordt.)

VII REGISLATIEVE EN BESTUURLIJKE ERVARING VAN DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL

Het adagium van Thorbecke, dat men eerst in gemeente- en/ provinciale vertegenwoordigingen moet hebben gezeten alvorens men rijp is voor het parlement, lijkt in de huidige tijd met enerzijds de toegenomen internationale problemen en anderzijds de voortgeschreden maatschappelijke ontwikkeling die de aanwezigheid van bepaalde experts in de fracties noodzakelijk, althans gewenst maakt, iets van zijn zin verloren te hebben. Toch behoudt het voor een deel zijn waarde voor een parlementariër eerst enige ervaring in een lager legislatief of bestuurlijk orgaan te hebben opgedaan, alvorens toe te

Tabel 19

Aantal Kamerleden dat in lagere bestuurlijke- of wetgevende organen heeft gezeten of nog zit

	Eerste Kamer							
	1930				1965			
	gem.	prov.	beide	Aant. zetels in K.	gem.	prov.	beide	Aant. zetels in K.
RKSP/KVP	1	4	5	16	4	5	7	26
SDAP/PvdA	3	—	5	11	6	2	3	24
ARP	—	—	3	6	1	1	1	7
CHU	2	2	2	7	—	2	2	7
Vrijh.b./VVD	1	2	2	6	1	1	2	7
VD	—	1	2	4	×	×	×	×
CPH */CPN †	×	×	×	×	—	—	—	1
SGP	×	×	×	×	×	×	×	×
Pl.b.*/BP †	×	×	×	×	×	×	×	×
H.G.St.p.*/GPV †	×	×	×	×	×	×	×	×
PSP	×	×	×	×	—	1	—	2
totaal	7	9	19	50	12	12	15	75
	35				39			

	Tweede Kamer							
	1930				1965			
	gem.	prov.	beide	Aant. zetels in K.	gem.	prov.	beide	Aant. zetels in K.
RKSP/KVP	8	3	5	30	9	4	4	50
SDAP/PvdA	3	5	12	24	9	2	7	43
ARP	5	—	2	12	4	1	1	13
CHU	3	1	3	11	2	2	1	13
Vrijh.b./VVD	1	—	1	8	8	1	2	16
VD	1	—	3	7	×	×	×	×
CPH */CPN †	—	—	2	2	—	—	—	4
SGP	—	—	—	3	—	—	—	3
Pl.b.*/BP †	—	—	1	1	1	—	1	3
H.G.St.p.*/GPV †	—	—	1	1	—	—	—	1
PSP	×	×	×	×	1	1	—	4
totaal	21	9	30	100 °	34	11	17	150
	60				62			

× = niet vertegenwoordigd; — = niet in kolom aanwezig.

* 1930; † 1965; ° Incl. splinterpartijtjes waarvan de vertegenwoordigers alleen in de Kamer en niet tevens vroeger of op dat moment nog in een lager orgaan zitting hadden.

treden tot het parlement c.q. naast zijn parlementaire werk ook zijn contacten in de gemeente- of provinciale besturen of legislatieven te behouden.

In tabel 19 is Thorbecke's adagium ruim opgevat, d.w.z. er wordt een samenvatting gegeven van de aantallen leden der Kamerfracties en van de beide Kamers die zitting hadden vóór en/of tijdens hun Kamerlidmaatschap in resp. een gemeenteraad of -bestuur (incl. burgemeester), de Provinciale Staten en/of Gedeputeerde Staten (inclusief Commissaris der Koningin) dan wel hetzij achter elkaar, hetzij tegelijk gemeentelijk en/of provinciaal vertegenwoordiger waren. Van zowel de Eerste als van de Tweede Kamer is een momentopname van de situatie in 1930 en van die in 1965 gemaakt.

Uit deze tabel blijkt, dat in 1930 zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer relatief meer (vroegere) vertegenwoordigers van gemeente en of provincie zaten dan thans het geval is. Bij de Kameruitbreidingen in 1965 zijn hun rangen kennelijk nauwelijks en zeker niet evenredig aagevuld, daar de aantallen elkaar in absolute zin vrijwel niet ontlopen.

Terwijl in 1930 circa 70% van de leden der Eerste Kamer en 60% van de leden der Tweede Kamer eens of nog in een gemeentelijke en/of provinciale vertegenwoordiging zat, waren in 1965 beide percentages gedaald tot resp. ruim 50% in de Eerste Kamer en ruim 40% in de Tweede Kamer.

Een andere benadering van — in het bijzonder de legislatieve — ervaring der parlementariërs is gegeven in tabel 20, waarin voor de verschillende onderzochte jaren is vermeld hoeveel leden in de Eerste Kamer zaten die hun parlementaire loopbaan waren begonnen in de Tweede Kamer, en omgekeerd in de Tweede Kamer zaten, maar tevoren in de Eerste Kamer hadden gezeten. Leden die slechts hooguit een paar maanden in één der beide Kamers zaten en daarna min of meer definitief in de andere zitting namen zijn hierbij niet meegeteld. Ook zij die, na in één der Kamers hun parlementaire loopbaan begonnen te zijn, voor enige tijd overgingen naar de andere om daarna terug te keren in hun oorspronkelijke Kamer zijn in deze laatste niet meegeteld. Uiteraard zijn zij wel bij hun eerste verandering meegeteld. Eveneens is niet meegeteld het lidmaatschap van het noodparlement in één der Kamers als zij daarna werden gekozen in de andere.

Zo is Dr. Colijn (AR) in 1930 niet meegeteld in de Tweede Kamer omdat hij daar in 1909 als parlementariër begonnen was en slechts tussentijds enige jaren in de Eerste Kamer had gezeten, terwijl hij als oud-Eerste Kamerlid ook in 1940 niet is meegeteld. De heer Ruys de Beerenbrouck (KVP) is in 1950 wel in de Eerste maar in 1955 niet weer in de Tweede Kamer als overstecker gerekend. De heer Welter

(KVP) die in 1937 slechts zeer kort in de Tweede Kamer zat, in 1945 deel uitmaakte van de Eerste Kamer van het noodparlement, is nadat hij in 1948 opnieuw lid was geworden van het parlement in de Tweede Kamer in 1950 als nieuweling en niet als oversteker aangemerkt. Bij Dr. van Velthoven (KVP) is zijn begin in de Tweede Kamer van het noodparlement evenmin meegeteld toen hij in 1946 deel ging uitmaken van de Eerste Kamer. De eenmaal op de eerste peildatum na hun overgang meegetelde leden zijn echter wel op de daaropvolgende data verder meegeteld. De Heer Andriessen van 1933-1937 lid van de Eerste Kamer, die van 8 juni 1937 lid is van de Tweede Kamer telde op elk der peildata vanaf 1940 mee in de Tweede Kamer als oversteker tot en met 1965.

Tabel 20

Verplaatsingen van Tweede naar Eerste Kamer en omgekeerd

	Van Tweede naar Eerste Kamer									
	'30	'35	'40	'45	'46	'50	'55	'56	'60	'65
RKSP/KVP	1	2	1	2	—	2	3	6	4	3
SDAP/PvdA	4	4	2	1	—	1	2	3	5	6
ARP	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2
CHU	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Vrijh.b./VVD	4	4	1	1	—	2	2	1	—	—
CPH/CPN	×	×	×	×	—	—	—	—	—	—
SGP	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×
NSB	×	—	—	×	×	×	×	×	×	×
PSP	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—
totaal	12	12	5	5	1	7	8	11	11	11

	Van Eerste naar Tweede Kamer									
	'30	'35	'40	'45	'46	'50	'55	'56	'60	'65
RKSP/KVP	—	1	4	4	4	3	2	2	2	2
SDAP/PvdA	2	2	—	—	—	1	1	2	1	2
ARP	—	—	—	—	1	2	2	1	1	1
CHU	1	—	1	—	1	1	1	—	—	—
Vrijh.b./VVD	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1
CPH/CPN	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
SGP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
NSB	×	×	1	×	×	×	×	×	×	×
PSP	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—
totaal	3	3	6	4	6	9	7	6	5	6

× = niet vertegenwoordigd; — = niet in kolom aanwezig.

Als argument voor het feit dat de Eerste Kamer een Raad van Wijzen zou zijn wordt wel aangevoerd dat deze Kamer plaats zou bieden voor oud-leden van de Tweede Kamer die na een arbeidzame zittingstijd in deze Kamer nog enige tijd hun ervaring in een rustiger omgeving ten dienste van hun land zouden kunnen stellen in de Eerste Kamer.

Als men met dit idee in zijn hoofd tabel 20 bekijkt, valt het op dat, hoewel in alle onderzochte jaren ook leden van De Eerste naar de Tweede Kamer zijn gegaan, dit idee in de jaren 1930 en 1935 schijnt te kloppen, van 1940 tot en met 1955 minder juist schijnt, maar na de parlamentsuitbreiding van 1956 weer aan waarde wint. Tussen 1940 en 1955 ontlopen de wederzijdse aantal overstekers elkaar niet veel, terwijl in een enkel jaar — opvallend is vooral 1946 — de Tweede Kamer meer overlopers uit de Eerste krijgt dan omgekeerd. Mogelijk zijn de ook vóór 1940 waarschijnlijk reeds meetellende redenen om een bekwaam partijgenoot op een beschikbare plaats in welke der beide Kamers dan ook ten nutte te maken in deze periode om een slechts door nadere studie te onthullen oorzaak zwaarder gaan tellen.

Analyseert men de aantallen overstekers van de ene naar de andere Kamer na de parlamentsuitbreiding van 1956, dan blijken sinds dit moment in totaal veertien volksvertegenwoordigers van de Tweede naar de Eerste Kamer te zijn gegaan, waaronder vijf oud-ministers. Rekent men hen die in 1955 reeds bleken te zijn overgegaan hierbij, dan komt men tot totaal negentien overstekers naar de Eerste Kamer, waaronder zeven oud-ministers. Dit kan men dus als een bewijs beschouwen voor het bovenvermelde argument dat de Eerste Kamer een Raad van Wijzen is. In dezelfde periode staken in totaal vijf leden van de Eerste naar de Tweede Kamer over, waaronder merkwaardigerwijs drie (oud)vakbondsbestuurders. Met die van 1955 meegeteld komt men tot tien overstekers, waaronder vier (oud)vakbondsbestuurders.

Een derde methode om de mate van ervaring der parlementariërs te benaderen zou gevonden kunnen worden in het bepalen van het aantal van hen die resp. in de orde van de Nederlandse Leeuw, in die van Oranje Nassau, of in beide blijken te zijn benoemd. Hierbij geldt dan de overweging dat de ervaring schijnt uit te wijzen dat deze orden slechts worden verleend aan op een zekere leeftijd gekomen personen die een bepaald aantal dienstjaren in het maatschappelijk bestel hebben vervuld, al kan men ook stellen dat een benadering langs deze weg nog meer een graadmeter is voor de waardering van regeringszijde tegenover de mate van ervaring c.q. hun verdienste geuit dan voor deze ervaring zelf.

Bovendien zijn de overwegingen die bij de verschillende benoemingen in de beide orden voor de verschillende Kamerleden hebben

Tabel 21

Aantal Kamerleden dat in de Orde van de Ned. Leeuw en/of Oranje Nassau is benoemd.

	Eerste Kamer							
	1930				1965			
	NL	ON	beide	aant. zetels in Kr.	NL	ON	beide	aant. zetels in Kr.
RKSP/KVP	5	3	7	16	5	5	8	26
SDAP/PvdA	—	—	—	11	5	5	7	24
ARP	1	—	4	6	4	1	1	7
CHU	3	—	2	7	—	2	—	7
Vrijh.b./VVD	2	1	2	6	1	1	1	7
VD	3	—	—	4	×	×	×	×
CPH*/CPN †	×	×	×	×	—	—	—	1
SGP	×	×	×	×	×	×	×	×
Pl.bond*/BP †	×	×	×	×	×	×	×	×
Herv. Ger.*/GPV †	×	×	×	×	×	×	×	×
PSP	×	×	×	×	—	—	—	2
totaal	14	4	15	50	15	14	17	75
	33				46			

	Tweede Kamer							
	1930				1965			
	NL	ON	beide	aant. zetels in Kr.	NL	ON	beide	aant. zetels in Kr.
RKSP/KVP	9	2	5	30	9	6	6	50
SDAP/PvdA	—	—	—	24	10	3	2	43
ARP	8	—	2	12	1	1	—	13
CHU	3	—	5	11	3	—	—	13
Vrijh.b./VVD	4	1	—	8	1	2	1	16
VD	5	—	—	7	×	×	×	×
CPH*/CPN †	—	—	—	2	—	—	—	4
SGP	—	—	—	3	1	—	—	3
Pl.bond*/BP †	1	—	—	1	—	—	—	3
Herv. Ger.*/GPV †	—	—	—	1	—	—	—	1
PSP	×	×	×	×	—	—	—	4
totaal	30	3	12	100 °	25	12	9	150
	45				46			

× = niet vertegenwoordigd; — = niet in kolom aanwezig.

* 1930; † 1965; ° Incl. verdere splinterpartijtjes aan wier vertegenwoordigers de desbetreffende versierselen niet zijn uitgerekte.

gegolden niet nader bekend. In hoeverre zij dus voor hun verdiensten en ervaring resp. aantal zittingsjaren in de Kamer zijn onderscheiden dan wel voor hun verdiensten en ervaring resp. aantal dienstjaren in een ander kader blijkt niet uit de gegevens, zodat de waarde van deze benaderingswijze om de ervaring der parlementariërs te meten slechts zeer betrekkelijk is.

In tabel 21 is een overzicht gegeven van deze aantallen in de beide Kamers resp. in 1930 en 1965, met buiten beschouwing laten van kwalitatieve verschillen als ridder, officier, etc.

Opvallend maar niet geheel onverwacht is het feit dat in 1930 noch in de Eerste noch in de Tweede Kamer enig lid van de SDAP in *Parlement en Kiezer* vermeld staat als drager van één der twee of beide versierselen. Dit is een gevolg van het feit dat in die periode de leden dezer fracties geen prijs stelden op een dergelijke koninklijke onderscheiding. Uiteraard lag deze zaak in 1965 geheel anders.

Het valt op dat er van een relatieve achteruitgang in aantal verleende Nederlandse civiele staatsridderorden bij de in 1965 in het parlement zitting hebbende leden vergeleken met 1930 kan worden gesproken. Droeg in 1930 66% der leden van de Eerste Kamer de versierselen van een van beide of beide ridderorden, in 1965 daalde dit tot 61%. In de Tweede Kamer waren deze percentages: in 1930 45%, in 1965 ruim 30%. Als men in aanmerking neemt dat de grote fracties van de SDAP in beide Kamers niet hadden meegedeeld in de lintjesregen van 1930 of daarvoor, maar die van de PvdA wel in die van 1965 of daarvoor, dan blijkt deze relatieve afneming nog duidelijker.

Niet verwonderlijk is, gezien de hogere gemiddelde leeftijd, dat de Eerste Kamer steeds relatief meer dragers aan één van beide of van beide orden heeft gehad dan de Tweede Kamer.

De mogelijkheid bestaat dat 1965 een ongunstig uitzonderingsjaar vormt, alsook dat het beleid bij het verlenen van koninklijke onderscheidingen in de afgelopen 35 jaar is veranderd, d.w.z. dus in een meer restrictieve richting. Toch lijkt het verantwoord te stellen dat de geconstateerde relatieve afneming ook enig verband vertoont met de gemiddeld kortere duur van het lidmaatschap van de leden van beide Kamers, dus met het grotere verloop na 1956, of anders gezegd, ook met het gemiddeld jonger dan vroeger de Kamers weer verlaten door de leden.

VIII SLOTBESCHOUWINGEN

Het beeld dat men zich uit het hiervoor verzamelde materiaal kan vormen van het Nederlandse parlement en de Nederlandse parlementariër, wijkt in hoofdlijnen niet af van wat uit vroegere publikaties reeds bekend was. Men krijgt dan 'de' parlementariër te zien als een

uit de middenlagen der bevolking afkomstige man van middelbare leeftijd, met een betrekkelijk hoog ontwikkelingspeil, veelal zelfs universitair gevormd, die doorgaans naast zijn volksvertegenwoordigersplicht een ander beroep vervult of heeft vervuld. Het doel van het gepleegde onderzoek was echter na te gaan in hoeverre een meer genuanceerd beeld kan worden verkregen van het parlement in zijn continuïteit, uit algemene, publieke bronnen.

De voornaamste conclusie moet dan zijn, dat men op deze wijze wel tot een bepaalde verdieping van zijn inzicht kan komen maar dat op elke vraag die men zich stelt soms slechts een gedeeltelijk antwoord is te vinden. Bovendien rijzen dan weer nieuwe vragen waarop geen of nauwelijks een antwoord is te geven.

Erg verwonderlijk is een dergelijke conclusie uiteraard niet. Ook een kleine aandeelhouder die slechts circa 1/7 miljoenste deel* van het aandelenkapitaal van een onderneming bezit en alleen zijn licht over de gang van zaken in deze onderneming kan opsteken uit het zorgvuldig lezen van de jaarverslagen over een aantal jaren kan wellicht tot enkele voor hem verrassende conclusies en vragen komen. Bepaalde zaken blijven echter voor hem verborgen, die een financieel expert — zelfs als die alleen de jaarverslagen leest — of een (gedelegeerd) commissaris wél te weten komt. Desalniettemin kan een dergelijke bescheiden aandeelhouder zijn vragen op de aandeelhoudersvergadering stellen, al is het niet altijd zeker dat hij dan een bevredigend antwoord krijgt. Indachtig deze aandeelhouder, maar met verder terzijdestellen van dit beeld, wordt het onderhavige onderzoek thans afgesloten met enkele opmerkingen over de conclusies uit het voorgaande materiaal.

Wanneer men de beide momenten van de continuïteitsdoorbraak beziet — de wereldoorlog en de uitbreiding met 50% van het ledental — dan krijgt men de indruk dat het tweede moment een véél ingrijpender effect heeft gehad op de ontwikkeling van ons parlement in zijn samenstelling dan het eerste. Na de oorlog herstelde zowel de Eerste als de Tweede Kamer zich geleidelijk in een periode van tien jaar op het punt van gemiddelde leeftijd der parlementariërs en de gemiddelde zittingsduur, terwijl ook de opleidingsgraad en de professionele herkomst der parlementariërs in het algemeen gesproken niet zo ingrijpend werd gewijzigd als juist door de uitbreiding van het ledental. Opvallend, en in zekere zin misschien zelfs verontrustend, is het vermoeden dat is gerezen over het toegenomen verloop onder de Kamerleden. Besloot vroeger een man (en een enkele vrouw) veelal zijn (of haar) maatschappelijke carrière met parlementariër te zijn, thans lijkt het erop of het lidmaatschap van Tweede en zelfs Eerste

* Er zijn thans plm. zeven miljoen kiesgerechtigde Nederlanders.

Kamer meer een tussenstation voor een volgende stap is geworden en meestal toch niet voor een ministerspost. Een nader onderzoek om dit gerezen vermoeden te ontzenuwen, dan wel om het te bevestigen door mede na te gaan waar de dames en heren dan blijven, lijkt gewenst omdat hieruit een zekere devaluatie van het volksvertegenwoordigerschap zou kunnen worden opgemaakt.

Zoals reeds enkele malen is vermeld zou eveneens een nader onderzoek — gebaseerd op meer exacte gegevens dan waarmee het onderhavige onderzoek is ondernomen — moeten worden ingesteld naar de juiste beroepssamenstelling van de Kamers en naar de sociale milieus waaruit de Kamerleden zijn voortgekomen.

In hoofdzaak uitgaande van de biografische gegevens der parlementsleden in *Parlement en Kiezer*, met name van de genoten opleiding en vooral van de wijze waarop deze verkregen is en het eerste door de betrokken parlementariërs beklede beroep, kan men het oorspronkelijke milieu waaruit zij afkomstig zijn zeer grofweg benaderen. Men komt dan tot het vermoeden dat in de Eerste Kamer in 1930 ongeveer 30% der leden uit het milieu van arbeiders en 'kleine luyden' afkomstig was en in 1965 circa 40%, terwijl deze groep in 1930 40 à 50% en in 1965 50 à 60% van de leden der Tweede Kamer lijkt te hebben geleverd. Onder 'kleine luyden' worden dan verstaan kantoorbediendes, kleine neringdoenden, beambten, kleine boeren e.d. Dat deze wetenschappelijk nauwelijks of niet verantwoord schattingen hier toch — onder groot voorbehoud — worden weergegeven is voornamelijk geschied omdat zij een grond vormen voor het bestaande vermoeden dat de oorspronkelijk uit deze milieu's stammende afgevaardigden relatief wel iets in aantal lijken te zijn toegenomen, maar dat deze in de samenstelling van ons volk veruit de overhand hebbende groepen ook in 1965 in ons parlement minder dan een evenredig deel der volksvertegenwoordigers lijken te leveren. Hierbij in het midden latend of dit deel van ons volk beter af zou zijn met meer vertegenwoordigers uit hun milieu in onze volksvertegenwoordiging, kan in elk geval worden geconstateerd als feit dat uit de groep der 'laagst-betaalden', d.w.z. de ongeschoolde arbeiders niet of nauwelijks (meer) parlementariërs voortkomen. In de rijen der socialistische afgevaardigden in het Nederlandse parlement is kennelijk eveneens het aantal van hen die 'a tiger in their tank instead of fire in their belly' hebben — ook relatief — toegenomen, zoals Muggeridge dat voor de Engelse socialisten constateerde in de *New Statesman and Nation* van 2 juli 1965. Men moet echter wel hierbij volledigheidshalve erkennen dat mede door het optreden van deze socialistische afgevaardigden in ons land nauwelijks of niet meer iemand te vinden is die door honger 'fire in his belly' heeft. Geheel buiten de reeds elders en vaker behandelde vraag of alle beroeps- en belangengroepen in ons parlement rechtstreeks door één of meer afgevaardigden moe-

ten zijn vertegenwoordigd, kan men enkele feitelijke lacunes in ons parlement opmerken.

Er werd reeds gewezen op de relatief geringe vertegenwoordiging van de 'hoogstbetaalden' ofwel de ondernemers in de Tweede Kamer. In het slotartikel van zijn serie 'Om de kwaliteit van het ondernemingsbestuur' in het *Financieel Dagblad* van 17 september 1965 stelt Dr. D. Horryng een onderzoek voor naar de eigen plaats en taak ook in de nationale samenleving van deze 'terugtrekkende elite' (Thoenes). Het lijkt wenselijk daarbij ook dit aspect van het deelnemen aan de politiek te onderzoeken. Het kan zijn dat men in deze kringen niet enthousiast is over het idee van de voorzitter van het Nederlands Centrum voor Directeuren, de heer A. A. Koot, om de echtgenotes deze politieke taak te laten vervullen. Wellicht kan men dan ernaar streven hiertoe één of meer secretarissen der centrale werkgeversorganisaties over te halen, indien men in eigen kring niemand bereid vindt.

Voorts valt het in de onderzochte periode van 35 jaar nagenoeg geheel ontbreken van uitvoerende, zowel als scheppende kunstenaars op. Onze Overzeese Rijksdelen geven ons hierbij in de persoon van de heren Helman en Debrot het voorbeeld. De jongeren lijken zich eens te moeten bezinnen op het feit dat de jongste — en dan nog maar enkele — leden van de Tweede Kamer dichter tegen de 35 jaar dan tegen de 25 jaar oud zijn, terwijl de jongste garde in de Eerste Kamer zelfs boven de veertig is. In hoeverre zij de hand in eigen boezem moeten steken omdat het aan de zijde van het aanbod schort, dan wel in die der resp. partijbesturen — in het bijzonder van de partijen met grote fracties — omdat er aan de vraagzijde iets scheef zit, kan op grond van de hier beschikbare gegevens niet worden gezegd.

Met deze voorbeelden van mogelijke tekortkomingen moge worden volstaan.

Een nader — liefst periodiek — onderzoek naar dergelijke tekortkomingen in de meest algemene zin lijkt wenselijk.

De resultaten van een dergelijk onderzoek kunnen het bovendien aan dergelijke groeperingen openbaren dat zij wellicht node gemist worden, zodat zij van hun kant kunnen pogen één of meer vertegenwoordigers in één der bestaande partijen naar het parlement af te vaardigen.

Anderzijds kan men een dergelijke lacune ook pogen op te vullen door het leggen van nauwere contacten — al dan niet in organisatievorm — tussen dergelijke bevolkingsgroepen en het parlement voorzover de politieke partijen deze functie niet voldoende kunnen vervullen.

Naast het probleem van de niet-leden is er dan dat van de beroepsgroepen waaruit voornamelijk onze volksvertegenwoordigers de laatste

tijd blijken te komen. Heeft het iets met de hoogte (laagte) van de salarissen te maken dat het aantal ex-ambtenaren is toegenomen in de Tweede Kamer, terwijl het aantal van hen die oorspronkelijk een vrij beroep of een hogere of leidinggevende functie in het bedrijfsleven bekleedden — zeker relatief in vergelijking met voor de oorlog — is afgenomen? Daar ambtenaren hun oorspronkelijke beroep moeten opgeven, wanneer zij zitting nemen in het parlement is voor hen de mogelijkheid geschapen een aanvulling te krijgen van hun salaris als Kamerlid tot het peil dat zij in hun oorspronkelijke functie hadden, terwijl zij bovendien in de ambtelijke promotielijnen kunnen blijven meelopen. Het verdient nader onderzoek na te gaan, of en in hoeverre dit systeem ook voor andere beroepsgroepen zou kunnen worden overgenomen, waarbij uiteraard tevens moet worden bestudeerd hoe dit zou moeten worden gefinancierd en wat dan de kosten eventueel zouden zijn.

Uit de publieke gegevens wordt ook niet duidelijk wie de 'full-profs' zijn en hoeveel dit er zijn. Evenmin welke nevenfuncties de verschillende parlementariërs precies vervullen, afgezien van de commissariaten die vele van hen vervullen, zowel van open N.V.'s als van gesloten (familie-) N.V.'s, commanditaire vennootschappen, etc.

Om deze vrij willekeurige opsomming van vragen die in het kader van het onderhavige onderzoek zijn opengebleven, te beëindigen, kan men ten slotte nog stellen dat uit de publiek toegankelijke gegevens ook niet kan worden ontdekt wie de all-round politici zijn en wie de meer of minder specifieke specialisten in de verschillende fracties, in het bijzonder in die der grote partijen zijn, en hoe de verhouding tussen beide groepen ligt, zo zij al duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn. Ook buiten het kader van het onderhavige onderzoek zijn er nog diverse 'onbekenden' die langs statistische weg, of zo men wil kwantitatief, te benaderen zijn. Daarnaast zijn er even zovele of nog meer met betrekking tot de feitelijke gang van zaken in ons politieke bestel en de structuur daarvan, die door een meer beschouwende studie moeten worden onderzocht en vaak al zijn onderzocht. Het zou aanbeveling verdienen als verdere kwantitatieve en beschouwende studies over ons politieke bestel integraal zouden worden ondernomen, waardoor tevens een grotere openheid van de politiek in ons land zal kunnen worden bereikt. Hierop zal in een later artikel worden ingegaan.